

NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM

**Az Országos Tudományos Diákköri Tanács által elismert TDK-
műhelyek támogatása**

Pályázat kódja: NTP-TDK-13

DOCUMENTA HISTORICA 92.

Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

OKUMENTUMOK A BRIT–JUGOSZLÁV KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ (1949–1953)

A bevezető tanulmányt írta, fordította és sajtó alá rendezte:

**BENYUS MÁTÉ – CSERNUS-LUKÁCS SZILVESZTER –
TÓTH MARCELL**

Szeged 2014

**EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA**

DOCUMENTA HISTORICA 92.

Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

X 2009 50

**DOKUMENTUMOK A BRIT–JUGOSZLÁV KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ
(1949–1953)**

A bevezető tanulmányt írta, fordította és sajtó alá rendezte:

BENYUS MÁTÉ – CSERNUS-LUKÁCS SZILVESZTER – TÓTH MARCELL

X 5009 50

Szeged
2014

A dokumentumok forrása:

The National Archives – Public Records Office (Kew Gardens, London), Foreign Office,
Political Departments: General Correspondence, 1906–1966; PRO FO 371
Ministry of Defence: Chiefs of Staff Committee:
Registered Files, DEFE 11

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2.

HELYBEN
OLVASHATÓ

Szakmailag és nyelvileg lektorálta:

VUKMAN PÉTER

Sorozatszerkesztő:

FERWAGNER PÉTER ÁKOS

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001084665

X 200950

© SZTE BTK Történész Diákkör, 2014

© Benyus Máté – Csernus-Lukács Szilveszter – Tóth Marcell, 2014

HU-ISSN 1216-0954

TARTALOM

BEVEZETŐ.....	5
A jugoszláv–szovjet ellentét.....	7
Jugoszlávia külön útja – az „önigazgató szocializmus”.....	11
Jugoszlávia és a nyugati hatalmak.....	12
A normalizálódó jugoszláv–szovjet kapcsolatok.....	15
Bibliográfia.....	17
FORRÁSOK.....	19
A jugoszláv–brit kapcsolatok normalizálódása.....	19
Fitzroy Maclean látogatása Josip Broz Titónál.....	19
Hivatalos jugoszláv fegyverkérelem Nagy-Britanniától.....	21
A brit külügyminisztérium feljegyzése, 1951. január 31.....	23
Ernest Davies feljegyzése, 1951. február 2.....	25
Josip Broz Tito és Anthony Eden brit külügyminiszter megbeszélései (részletek).....	26
A külügyminiszter és Tito marsall találkozása a Fehér Palotában, Belgrádban, csütörtökön ebéd után, 1952. szeptember 18-án.....	31
Találkozó a külügyminiszter és Tito marsall részvételével Bledben, vacsora után 1952. szeptember 22-én.....	35
Találkozó a külügyminiszter és Tito részvételével Brdóban 1952. szeptember 22-én.....	37
Háromhatalmi (brit, amerikai, francia) és jugoszláv katonai tárgyalások Jugoszlávia katonai megsegítéséről.....	43

BEVEZETŐ

Az 1941-es német megszállást követően két fő ellenállási-felszabadítási mozgalom bontakozott ki Jugoszláviában. A Josip Broz Tito¹ vezette kommunista partizán és a Dragoljub „Draža” Mihajlović² körül szerveződő, nagyszerb ideológiát valló, királyhű (monarchista) csetnik alakulatok egyszerre viseltek hadat a megszállók és a kollaboránsok, valamint egymás ellen. A felszabadító harcok és polgárháború közepette a partizánok fokozatosan erőfölénybe kerültek. 1942. november 26-án a bosznia-hercegovinai Bihaćban megalapították az AVNOJ-t (*Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije* – Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsa), melynek 1943. november 29–30-án,³ a boszniai Jajcében megtartott II. ülés-szakán – mely tulajdonképpen államalapító kongresszusnak tekinthető – határozták meg, mely államok alkotják majd a második Jugoszláviát – Szerbia, Crna Gora (Montenegró), Horvátország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia –, ekkor hoztak határozatot az ország föderatív alapú újjászervezéséről, s megtiltották, hogy Péter jugoszláv király (1941–1945) visszatérjen. A Népfelszabadító Nemzeti Bizottságot törvényhozó és végrehajtó jogkörrel ruházták fel. Ugyan Ivan Ribart (horvátországi szerb demokrata párti politikus, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság alkotmányozó nemzetgyűlésének elnöke) választották meg az AVNOJ elnökének, a tényleges hatalmat Tito birtokolta, aki ekkor megkapta a Jugoszlávia marsallja címet.⁴ 1944. június 16-án Tito és Ivan Šubašić (horvát parasztpárti politikus, volt horvát bán, a londoni emigráns kormány miniszterelnöke) Višben egyezményt kötött, melynek értelmében az emigráns kormánynak az AVNOJ-t kellett elismernie egyetlen legitim politikai és katonai erőnek, Tito pedig megígérte, hogy az államformáról a háború után döntenek majd. Ezzel párhuzamosan az emigráns kormány megszakította kapcsolatait a csetnikekkel. 1944. november 1-jén a két kormány újabb egyezményt kötött, melyet a jaltai konferencia nagyhatalmai is elfogadtak. A megállapodást december 7-én függelékkel egészítették ki, kialakítva így a második Jugoszlávia politikai berendezkedésének alapjait.⁵

A Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) sajátos helyzetben volt a többi kelet-európai kommunista párthoz képest. Széles tömegbázissal rendelkezett, a felszabadító harcokban (és a jugoszláv forradalomban) vállalt vezető szerepe pedig biztosította számára a legitimitást, egyúttal eleget tettek a kommunista párt élcsapat szerepéről szóló lenini tételnek is, mely fontos körülmény volt a Szovjetunió szimpátiájának kivívása-megtartása érdekében. Tito kiválóan alkalmazta az úgynevezett „relatív előnyök” politikáját, melynek lényege: az új állami beren-

¹ Tito, Josip Broz (eredeti neve: Josip Broz, a Tito mozgalmi fedőnév) (1892–1980), horvát-szlovén származású, magát horvát nemzetiségű jugoszlávnak valló kommunista politikus. 1937-től a Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) főtitkára, 1966-tól elnöke. 1941-től a partizánmozgalom irányítója. Neve fémjelzi az 1945–1980 közötti Jugoszláviát, 1943-tól Jugoszlávia marsallja, 1945-től 1964-ig miniszterelnök, 1953-tól államfő. Az el nem kötelezett országok mozgalma egyik legbefolyásosabb politikusa volt egészen haláláig. Titóról készült magyar nyelvű életrajz: Polonyi Péter: *Mao – A. Sajtí Enikő: Tito*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000. 161–307.

² Mihajlović, Dragoljub „Draža” (1893–1946), szerb katonatiszt, 1941-től a nacionalista, „nagyszerb” ideológiát valló csetnik mozgalom vezetője. 1942–1944 között az emigráns kormány hadügyminisztere és „honi főparancsnoka”. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

³ 1943. november 28. – december 1. között zajlott a teheráni konferencia is, Titóék az ülés összehívásával minden bizonnyal jelezni akarták a nagyhatalmak felé, hogy Jugoszláviát érintő kérdésekben csak a jugoszlávok beleegyezésével dönthetnek.

⁴ Az AVNOJ második ülésén készült dokumentumok magyarul is olvashatók: *Az AVNOJ második ülése. Dokumentumok*. Forum, Újvidék, 1974. További adatok: Juhász József: A kisebbségek Tito föderációjában. Magyarok és albánok „hídszerepben”. *História*, 2010/1–2. sz. 52. Uő.: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Aula, Budapest, 1999. 100–101. Az AVNOJ alakuló ülésére lásd: Dennison Rusinow: *The Yugoslav Experiment 1948–1974*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 1978. 2.

⁵ Juhász: *Volt egyszer... i. m.* 104–105.

dezkedés minden nemzetnek ígér valamit.⁶ A „testvériség és egység” (*bratstvo i jedinstvo*)⁷ jelszavaival a nemzeti ellentéteken próbáltak felülemelkedni. 1945. november 11-én az általános választójog, titkos és közvetlen szavazás elve alapján megtartották a parlamenti választásokat, a polgári pártok a JKP erőszakos hatalommegragadási módszerei miatt bojkottálták az eseményt. Hivatalos adatok szerint a szavazásra jogosultak 88,7%-a élt választójogával, 90,8%-uk a népfrentlistára voksolt, ami jelzi a kommunisták társadalmi támogatottságát.⁸ A politikai hatalom megszerzése során Aleksandar Ranković⁹ vezetése alatt hatékonyan működő titkosszolgálati és rendőri szervezet jött létre. 1946-ban megalakult a politikai rendőrség (UDB vagy UDBA, *Uprava državne bezbednosti* – Állambiztonsági Igazgatóság), mely az 1944-ben alapított OZNA (*Odeljenje za zaštitu naroda* – Népvédelmi Osztály) utódja volt.¹⁰ Az UDBA feladatkörébe tartozott a JKP által ellenségnek titulált személyek felkutatása, likvidálása is. A terror eszközeivel számoltak le politikai ellenfeleikkel, a világháború alatt kompromittálódott egyénekre gyakran koncepciós perekben mondták ki a halálos ítéletet, majd végre is hajtották azt.¹¹

1945. november 29-én megalakult a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, 1946. január 31-én kiadták az 1936-os szovjet konstitúció mintájára megalkotott jugoszláv alkotmányt.¹² Az abban foglaltaknak megfelelően Tito több posztot is betöltött: egyszerre volt pártfőtitkár, a kormány és a Népfrent elnöke, valamint a Jugoszláv Néphadsereg parancsnoka. Megkezdődött a gazdaság átstrukturálása: állami tulajdonba vettek vállalatokat (külföldi tulajdonban lévőket is), földosztást hajtottak végre, szovjet mintára mezőgazdasági termelőszövetkezeteket alapítottak, szorgalmazták az iparosítást.¹³

A tulajdonviszonyok átszervezésével és az ország újjáépítésével párhuzamosan¹⁴ megkez-

⁶ Szlovénia a szlovén etnikai területeket magában foglaló tagköztársaság lett, a föderatív berendezkedés lényegesen nagyobb állami önállóságot ígért a királyi Jugoszláviában tapasztalathoz viszonyítva. Tito harcolt a karintiai, szlovénok lakta területek Jugoszláviához (a szlovén tagköztársasághoz) csatolásáért, ami szintén jót tett a szlovén nemzeti önértetnek. A horvátok esetében hangsúlyozták, csak az usztasa-mozgalomban aktív szerepet vállaló személyeket tekintik kollaboránsnak, a kollektív bűnösség elvét a horvátság egészével szemben nem alkalmazzák. Továbbá Horvátország egyenrangú tagköztársaságként vehetett részt az állami életben (láttuk, Tito horvát-szlovén származású volt.) A macedónokat elismerték önálló népként, s a macedón nemzeté válás folyamata – ironikus módon – az internacionalista szellemiségű Jugoszláviában fejeződött be. A Vajdaság autonóm tartományi, Koszovó–Metohija (Kosmet) autonóm körzeti státuszt kapott a szerb tagköztársaságon belül. Bosznia-Hercegovina egyenrangú tagköztársaságként volt jelen, ez kedvezett a muzulmánoknak, s megoldást kínált – kezdetben mindenképp – a terület hovatartozása miatt meglévő szerb-horvát ellentétek kezelésére is. A szerbek túlsúlya megmaradt az állami adminisztrációban, főként partizánmúltjuk, a felszabadító háborúban vállalt szerepük egyfajta elismeréseként. Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 120–123.

⁷ Az elv a jugoszlávizmus titóiista értelmezéseként értékelhető – mely egyszerre jelentett hazaszeretetet, a munkásosztály egysége alapján internacionalizmust, ebből következően nacionalizmusellenességet –, fontos összetevője még a partizánmítosz. A. Sajti Enikő: Nemzettudat és jugoszlávizmus. *Acta Historica*, Tomus LXXXV. 1987. 3–10.

⁸ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 116–117.

⁹ Ranković, Aleksandar (1909–1983), szerb kommunista politikus. A háború idején, majd a második Jugoszláviában is a párt kádertügyeit és belügyi apparátusát irányította. 1963-tól Jugoszlávia alelnöke volt. 1966-ban, a brioni pártplénumon minden tisztségétől megfosztották – többek között – Titóval kialakult személyes ellentéte miatt. Ezt követően visszavonult a politikától.

¹⁰ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 113.

¹¹ Ilyen perben ítélték halálra, majd végezték ki 1946-ban Dragoljub Mihajlovićot is. Ugyanebben az évben fogták perbe Alojzije Stepinac zágrábi érseket, igaz, őt nem végezték ki, előbb hosszú börtönbüntetés letöltésére ítélték, majd büntetését némileg enyhítve, házi őrizetben tartották. Az ellene folyó eljárással a katolikus egyház befolyását akarták megtörni. Juhász József: A titói Jugoszlávia első évtizede. In: A. Sajti Enikő – Juhász József – Molnár Tibor: *A titói rendszer megszilárdulása a Tisza mentén (1945–1955). Konsolidacija Titovog režima na Potisju (1945–1955)*. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet – Zentai Történelmi Levéltár, Zenta – Szeged, 2013. 9.

¹² Uo. 7–9.

¹³ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 119–120.

¹⁴ A gyors sikerek hátterében nyugati segítség állt, az UNRRA-tól – Európában a legmagasabb összegű – 415 millió

dődött a tervgazdálkodás alapjainak lefektetése is. Kelet-Európában elsőként 1947-ben elindították az első ötéves tervet, ugyancsak ebben az évben elérték a háború előtti ipari termelési szintet.¹⁵

A bel- és gazdaságpolitika teljes állami ellenőrzés alá vonásával együtt megkezdődött az ország külpolitikai átorientálása is. Jugoszlávia és a Szovjetunió 1945. április 11-én barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött, melyet további megállapodások követtek, a magyar–jugoszláv barátsági szerződést 1947. december 8-án írták alá Budapesten. Két évvel később – a szovjet külpolitikai utasításoknak megfelelően – a jugoszláv vezetés elutasította a Marshall-tervben való részvételt, minek következtében a jugoszláv–amerikai viszony folyamatosan romlott. Titókék célja az volt, hogy az állam határai essenek egybe az etnikai határokkal, így megvalósulna a „minden délszláv egy államban egyesítése” tétele, mely a 19. század közepe óta alapelveként volt jelen – főként – a szerb és horvát nemzeti gondolkodásban. Ezen elv miatt vált feszültté a viszony Ausztriával és Olaszországgal, előbbi országgal szemben Karintiában, utóbbival Triesztnél támasztottak területi követeléseket.¹⁶

A jugoszláv–szovjet ellentét

Habár mind a konfliktus résztvevői, mind a korábbi kutatások több okot is felsorolnak a két ország viszonya megromlásának tárgyalásakor, a konfliktust Tito és Sztálin érdekellentéte alapozta meg. Tito hegemoniára törekedett a Balkán-félszigeten, ezek a regionális hatalmi törekvések viszont Sztálin elképzelései szerint megengedhetetlenek voltak, ő ugyanis egységes (monolit), szovjetek dominálta szocialista tömböt akart kiépíteni. Ez irányú törekvéseire, hatalmi ambíciói mellett, az 1948. február 21-én lezajlott prágai kommunista hatalomátvétel, valamint az éleződő hidegháborús szembenállás is ösztönzőleg hatott.

1947. szeptember 22–27. között a lengyelországi üdülőhelyen, Szklarska Porębában tartott konferencián megalakult a Komintern¹⁷ utódjának tekinthető Kominform (Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája),¹⁸ melynek székhelyétől Belgrádot választották. Ezt a lépést egyfajta gesztusként – a Sztálin–Tito-szövetség szimbólumaként értékelhették a jugoszlávok, egy másik értelmezési lehetőség szerint Sztálin így akart szorosabb felügyeletet gyakorolni az önálló (a szovjet álláspontot nem mindig ismerő, a szovjetek véleményét nem minden esetben kikérő), több esetben „partizánakciót” folytató Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) felett.¹⁹

A két fél közötti konfliktus az 1948. február 10-i moszkvai titkos tárgyalás után mélyült el. Sztálin erre a napra a szovjet fővárosba hívta a jugoszláv és a bolgár kommunista párt ve-

---

dolláros segítyt kaptak. UNRRA: *United Nations Relief and Rehabilitation Agency*, az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Rehabilitációs Hivatala; 1943–1947 között működő, 44 ország által alapított adminisztratív szervezet, mely a II. világháború sújtotta nemzeteket segítette. Felügyelte a segélyszállítmányok elosztását, segítette a gazdaság talpra állítását, támogatta a háború során kitelepítetteket, menekülteket.

¹⁵ John R. Lampe: *Yugoslavia as History. Twice there was a country*. Cambridge, 2000. 235.

¹⁶ Vukman Péter: Sztálin és Tito titkos moszkvai találkozója (1948. február 10). *Documenta Historica* 64. JATEPress, Szeged, 2004. 8–9.

¹⁷ Kommunista Internacionálé, a kommunista pártok nemzetközi szervezete. 1919-ben alapították, I. kongresszusát Lenin szorgalmazására Moszkvában tartották. Sztálin 1943-ban, a szövetséges hatalmak világháborús együttműködésének részeként, hivatalosan is feloszlatta a szervezetet.

¹⁸ Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája, 1947–1956 között működő nemzetközi szervezet, a kelet-közép-európai kommunista pártokon kívül a francia és az olasz kommunista párt voltak a tagjai. A szovjet–jugoszláv szakítást követően székhelyét Bukarestbe helyezték át. 1956 áprilisában – a szovjet–jugoszláv viszony normalizálódása jegyében – feloszlatták.

¹⁹ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 124.

zetőit, a hivatalos kommunikáció szerint a köztük fennálló nézeteltérések rendezésére. A bolgár kommunisták a legmagasabb szinten képviseltették magukat, Tito azonban nem utazott el (talán megsejtette a találkozó valódi célját). Sztálin a bolgárokkal szemben fogalmazott meg éles kritikát, de valójában a JKP vezetését bírálta.²⁰ A tárgyaláson a szovjetek három témakört érintettek, a Balkán-föderáció (Jugoszlávia és Bulgária szorosabb együttműködését értve ez alatt), a Dimitrov által fejtegetett kelet–délkelet-európai föderációs tervek – melyről a szovjet vezetés állítólag csak a *Pravdából* értesült –, és az Albániába bevonuló jugoszláv csapatok kérdését.²¹

A Balkán-föderáció gondolata a 19. századból ered, melyet részben a „minden délszláv egy államban való egyesítése” alaptétel, részben a jugoszláv–bolgár viszonyt oly régóta mérgező macedónkérdés (s az ehhez szervesen kapcsolódó jugoszláv–bolgár területi viták) megoldásának szándéka hívott elő újra és újra. A jugoszláv és a bolgár vezetés is a föderáció megvalósítását szorgalmazta, a nézeteltérések a szövetség jellege körül összpontosultak. A jugoszlávok hetedik tagköztársaságként szerették volna államukhoz csatolni Bulgáriát (*policentrikus föderáció*), míg a bolgárok két szuverén állam egyesüléseként akarták megvalósítani (*duális föderáció*).²² Sztálin azzal vádolta a jugoszlávokat és a bolgárokat, hogy a véleménye kikérése nélkül hoznak döntéseket (Sztálin itt az 1947-es bledi jugoszláv–bolgár tárgyalásokra, valamint Dimitrov bukaresti beszédére utalt, melyben egy Lengyelországtól Görögorszáig terjedő konföderáció tervét tárta a nyilvánosság elé). Sztálin ellenezte a föderációs terveket; azokat mindig óvatosan, kizárólag saját hatalmi érdekeinek megfelelő mértékben támogatta. A jugoszláv–bolgár terveket azért sem nézte jó szemmel, mert Görögország a brit (nyugati) érdekszféra része volt, közvetlenül a második világháború után pedig nem kockáztatott meg háborút a nyugati hatalmakkal. Újabb ellenérvként szolgálhatott Sztálin számára, hogy a kelet-európai föderáció megvalósulásával erős hatalmi ellenpólus jött volna létre, mellyel szemben a Szovjetunió – a fennálló viszonyokhoz képest – nehezebben érvényesíthette volna az akaratát. A tárgyalásokon azonban (véltetően a nyomásgyakorlás részeként) felvetette a jugoszláv–bolgár, magyar–román és a csehszlovák–lengyel föderációk megalkotásának szükségességét.²³

Az ülésen – a balkáni föderációs tervek mellett – Sztálin és Molotov erősen bírálta, hogy a jugoszláv haderő egy része Albániában állomásozik. A jugoszlávok részéről ez a lépés egyrészt a görög kommunista partizánok hatalomra segítését szolgálta,²⁴ másrészt jelezte, Albánia jugoszláv érdekszféra – korábban Sztálin Đilast biztosította arról, hogy a Szovjetunió-nak Albániában nincsenek érdekei, így a terület részét képezheti a jugoszláv befolyási övezetnek.²⁵ 1948-ban már másképp fogalmazott az albánkérdésben: előbb a jugoszláv–bolgár föderációnak kell megvalósulnia, csak azt követően csatlakozzon Albánia (önszántából) Jugosz-

²⁰ A megbeszélés körülményeit részletesen tárgyalja: Milovan Đilas: *Találkozások Sztálinnal*. Magvető Kiadó, Budapest, 1989. és Edvard Kardelj: *Visszaemlékezések*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981. A bolgárok felé intézett kritikus szavak valódi címzettje Tito (és a JKP vezetése) volt. Đilas kiválóan szemlélteti a helyzetet az alábbi közmonddal: „A lányomnak mondom, hogy a menyem is értse.” Đilas: *Találkozások...* i. m. 161.

²¹ Vukman: *Sztálin és Tito...* i. m. 13–16.

²² Sajti: *Tito*. i. m. 279–281. A balkáni föderációs és együttműködési tervekről további adalékokkal szolgál: Hornyák Árpád: A Balkán-összefogás gondolatának történeti fejlődése a 20. század első felében. In: *Találkozások – ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből*. Bocz, Pécs, 2010. 141–161. és Barbara Jelavich: *A Balkán története I. 18. és 19. század*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 293–296.

²³ Vukman: *Sztálin és Tito...* i. m. 14.

²⁴ Titót az eszmei közösség mellett egyéb tényezők is motiválták a görög kommunista partizánok megsegítésében, a jugoszláv vezető ugyanis abban reménykedett, hogy a segítségnyújtásért cserébe a görögök hajlandók lemondani Égei-Macedóniáról, s azt Titóék Jugoszláviához (a Macedón tagköztársasághoz) csatolhatják.

²⁵ Megjegyzendő, Đilas már ekkor kételyeket fogalmazott meg Sztálinnak Albánia kérdésében tanúsított őszinteségét illetően. Đilas: *Találkozások...* i. m. 131–134.

laviához.²⁶

A moszkvai tárgyalást követően – 1948. március 20. és május 22. között – három levélváltás is történt a jugoszláv és a szovjet (párt)vezetés között.²⁷ A levélváltás kiváltó okát az jelentette, hogy a szovjet civil és katonai tanácsadókat még március 18–19-én visszahívták Jugoszláviából. A Szovjetunió politikai, katonai és gazdasági nyomással akarta rávenni Jugoszláviát arra, hogy vesse alá magát a szovjetek akaratának, de Tito ellenállt a nyomásnak. A konfliktus elmélyülését a JKP szigorú bírálata mellett, annak Kominformból történő kizárása idézte elő (erre Bukarestben került sor az 1948. június 20–22. között tartott ülés alkalmával, s – szándékosan június 28-án hozták nyilvánosságra.²⁸). Sztálin valódi problémája a jugoszláv vezetés vele szembeni ellenálló képessége volt, az exkommunikáció eszközét felhasználva próbálta politikája felülvizsgálatára késztetni a JKP-t. Válaszolva a határozatban megfogalmazott vádakra, Tito összehívta a JKP V. kongresszusát – 1948. július 21–28. között ülésezett –, ahol tisztázni szerették volna magukat az őket ért vádak alól. Az elfogadott pártprogram a szocializmus építésének szovjet útját követte. Ugyanakkor Tito utasítására – feltehetően koholt vádak alapján – letartóztatták Andrija Hebrang iparügyi minisztert (akivel Titónak korábban is volt személyes ellentéte) és Sreten Žujović pénzügyminisztert, ők ugyanis szovjethű vonalat képviseltek a JKP-n belül.²⁹

A szovjet–jugoszláv konfliktus idején mindkét oldalon, egészen a második világháború idejére visszanyúló, számos, valós vagy vélt sérelem fogalmazódott meg. Titóék nehezményezték, hogy a Szovjetunió nem nyújtott segítséget a jugoszláv partizánoknak a német megszállók elleni harcuk kezdetén. Sérelmezték továbbá, hogy a tudtuk nélkül született megállapodás a Balkán szovjet, illetve brit érdekszférákra osztásáról, s az azokon belüli befolyás mértékéről.³⁰ További konfliktusforrást jelentett a jugoszláv területekre benyomuló Vörös Hadsegítők civil lakossággal szembeni viselkedése is (nőkkel szembeni erőszaktevés, fosztogatás stb.),³¹ de a jugoszlávok részéről az is panaszra adhatott okot, hogy a Jugoszláviában tevékenykedő szovjet katonai és gazdasági tanácsadók gyakran szovjet pártutasításokat közvetítettek a jugoszlávok felé, alá-fölérendeltségi viszonyt kialakítva ezzel. A szovjet–jugoszláv vegyesvállalatokkal kapcsolatban is a két fél egyenlőtlensége – alárendelt státuszuk – volt a jugoszláv sérelmek forrása.³²

A szovjet egyetemeken, katonai akadémiákon tanuló diákokat rendszeresen felkeresték a szovjet Belügyi Népbiztonság (NKVD)³³ munkatársai, azzal a céllal, hogy beszervezzék őket

²⁶ Vukman: *Sztálin és Tito...* i. m. 15.

²⁷ A levelek magyarul is olvashatók: *A Jugoszláv Kommunista Szövetség a nemzetközi munkásmozgalomban 1948 és 1968 között*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1968. 201–215. és 217–245.

²⁸ A határozat szövege elérhető: *A Jugoszláv Kommunista Párt hibás politikájáról. Közlemény a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának értekezletéről*. Szikra, Budapest, 1948. A határozat nyilvánosságra hozatalának időpontjához: 1389. június 28-án Rigómezőn (Kosovo polje) a szerb haderő vereséget szenvedett a török csapatoktól, mely a középkori szerb állam bukását vonta maga után. Ez a dátum – Szent Vituś napja, Vidovdan – főleg a 19. századi nemzeti ébresztők munkájának következtében a szerb nemzeti gondolkodás egyik sarokkövét képezi. Ide kapcsolódik a Ferenc Ferdinánd Habsburg főherceg elleni sarajevói merénylet (1914. június 28.), valamint a királyi Jugoszlávia idején, 1921. június 28-án kiadott alkotmány időpontja is.

²⁹ Sztálin terve az volt, hogy Žujovićot helyezi a JKP főtitkári posztjára, Hebrang pedig miniszterelnöki pozíciót tölt majd be. Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 128.

³⁰ Sztálin és Churchill 1944. október 9-én, Moszkvában titkos megállapodást kötöttek, melyben – érdekeltségeiket egymás felé tisztázandó – százalékos arányban befolyási övezetekre osztották a Balkánt. Magyarország (!) és Jugoszlávia esetében 50:50 – előbbinél később 80:20, utóbbinál 60:40, a szovjetek javára módosítva – Romániában 90:10, Bulgáriában 75:25, majd utóbbit – szintén a szovjetek javára – 80:20-ra módosítva, Görögország esetében 90:10 százalékból – a britek javára – állapították meg befolyásuk mértékét.

³¹ Barbara Jelavich: *A Balkán története II.. 20. század*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 283.; Dilas: *Találkozások...* i. m. 81–82. és 103.

³² Lampe: *Yugoslavia as History...* i. m. 242.

³³ Belügyi Népbiztonság (NKVD) – Народный комиссариат внутренних дел – Народно́й комиссари́ат внутре́нних дел

titkos jugoszláv (katonai, belbiztonsági, pártügyi) adatokat szolgáltatassanak a szovjet hírszerzésnek.³⁴

Titóék többször is hangoztatták, Jugoszláviát önerőből szabadították fel, s a kelet-közép-európai – majdan a szovjet rendbe integrálódó – országok tekintetében egyedülálló helyzetükből fakadóan vitatták a szovjet csapatok országukban történő állomásozásának jogalapját, és ez vezérelte őket, mikor forradalmuk egységéről beszéltek. Mint mondták, a társadalmi forradalom esetükben összekapcsolódott a felszabadító harcokkal.³⁵

Sztálin utasítására szabályos eretneküldözés kezdődött, az úgynevezett titóista perek – lásd később – (valamint az ott elhangzó, Titót rágalmazó kijelentések)³⁶ és a különböző fórumokon kifejtett Jugoszlávia-ellenes propaganda-hadjárat szintén a nyomásgyakorlás eszközei voltak. A JKP nemzetközi lejáratására irányuló törekvések egyik csúcspontja az 1949. november 15–16-án – hivatalosan Budapesten, valójában Galyatetőn – tartott harmadik Kominform-ülés volt.³⁷ Az itt elfogadott határozat szerint – a korábban „csak” elhajlónak minősített Jugoszláviában teljessé vált az árulás: az országban fasiszta rendszer épült ki, a pártvezetés nyugati imperialista érdekeket szolgál, melynek szerves részét képezi a népi demokráciákban kifejtett kémtevékenység és államellenes összeesküvések szítása. A pártközi szembenállást államközi konfliktussá szélesítették, minek következtében a kelet-közép-európai népi demokráciák felbontották a Jugoszláviával kötött barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és gazdasági szerződéseket.³⁸

A Jugoszlávia-ellenes hisztéria részét képezték az úgynevezett „titóista perek”. Magyarországon Rajk László, Bulgáriában Trajco Kosztov, Albániában Koçi Dzdodze lett a kirakatperek áldozata.³⁹ A Szovjetunió számolt a Jugoszlávia elleni katonai intervenció lehetőségével is, melyre végül nem került sor.⁴⁰ A szovjetek részéről a konfliktus során alkalmazott politikai presszió részét képezte a barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és háború utáni együttműködésről szóló, 1945. április 11-én Moszkvában kötött szerződés felmondása 1949. szeptember

gyel). 1934 és 1946 között működött, a Szovjetunió államigazgatása belügyi ágának legfontosabb szerve volt. Elődje az 1922-től létező OGPU (Объединённое государственное политическое управление – *Obejinyonnoje gosudarstvennoje politiceszkoje upravlenije* – Egyesített Állami Politikai Igazgatóság) volt. A hírszerzés, kémelhárítás mellett a tűzoltóság, a közlekedérendészet, a bűnügyi rendőrség, a határőrség és a levéltárak igazgatása is feladatkörébe tartozott. A Gulag és az Állambiztonsági Főigazgatóság (GUGB) egy-egy részlegét képezték. Fennállása során a pártállami megfélemlítés, terror eszköze volt. Hírhedt a politikai gyilkosságok, az ellenzékiek minősített személyek elleni durva fellépés és kegyetlen kihallgatási módszerei tették. Utódszervezete az 1946-ban létrehozott Belügyminisztérium (MVD – Министерство внутренних дел – *Miniszersztva vnutrennyih gyel*) lett.

³⁴ Rusinow: *The Yugoslav experiment...* i. m. 24–26.

³⁵ Vukman Péter: *Moszkvától Londonig. Nagy-Britannia és Jugoszlávia a szovjet–jugoszláv konfliktus idején (1948–1953)*. Szeged, 2011. 43.

³⁶ A helyzet szemléltetésére nem túlzás a következő kijelentés: „Tito ült a vádlottak padján.”

³⁷ Az ülésen készült határozat szövege magyarul is olvasható: *A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatai*. Szikra, Budapest, 1950.

³⁸ *A titói rendszer megszilárdulása...* i. m. 14.

³⁹ A perek jellemző vonása, hogy a pártvezetők legfőbb riválisai lettek a fővádlottak. A koncepció perekéről lásd: Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története I–II. kötet*. Magvető Kiadó–Magyar Füzetek, Budapest–Párizs, 1991. 195–214.; Hódos György: *Tettesek és áldozatok. Koncepciók perek Magyarországon és Közép-Kelet-Európában*. Noran Kiadó, Budapest, 2005.; Zinner Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata 1944/45–1992*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999. és uő.: „A nagy politikai affér”. *A Rajk–Brankov-ügy*. Saxum Kiadó, Budapest, 2013.

⁴⁰ Okváth Imre: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Aquila Könyvkiadó, Budapest, 1998. 139–141., 144–145.; Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 130. A katonai intervenció problematikájához kapcsolódik a Szovjetunió 1949. augusztus 18-i jegyzéke is, mely a királyi Jugoszláviába emigrált – 1948-ra közel 20 000 főt számoló – fegyverárda emigráció (illetve leszármazottaik) ügyében járt el. Tito többször kísérletet tett Szovjetunióba történő repatriálásukra, azonban Sztálin mindannyiszor elvetette ezt a lehetőséget. A szovjet–jugoszláv szembenállás idején Sztálin a Jugoszláviában élő szovjet állampolgárok sanyarú helyzetének emlegetésével a Tito-ellenes rágalom-hadjárat-sorozat újabb fejezetét nyitotta meg. A jegyzékről és következményeiről lásd: Vukman: *Moszkvától Londonig...* i. m. 142–159.

28-án (aminek előzménye a Rajk-per lefolytatása volt 1949. szeptember 16–24. között). A szovjet fél a Rajk-per vádiratának „tényeire” hivatkozva érezte magát felmentve a szerződésben foglalt, rá vonatkozó kötelezettségek teljesítése alól.⁴¹

Titót és a JKP vezetőségét azonban a nyomásgyakorlás válogatott eszközeit alkalmazva sem sikerült megtörni, sőt a konfliktus első négy évében a JKP taglétszáma jelentősen megnőtt, ami jelezte a párt széles körű társadalmi támogatottságát. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy ne léptek volna fel keményen a megbízhatatlannak (szovjetpártinak) tartott személyekkel szemben. Átvilágították a társadalmat, sokakat kizártak a pártból, vagy nem hosszabították meg párttagságukat. A legtöbb politikai foglyot Goli otok és Sveti Grgur szigetekre – börtön és kényszermunkatábor működött mindkét helyen – szállították. Ivo Banac horvát történész szerint (Radovan Radonjić kimutatásait felhasználva) 55 663 esetben indult vizsgálat „kominformizmus” vádjával, ebből 16 288 személyt tartóztatottak le és ítélték el.⁴²

A Szovjetunió és csatlós államai által Tito és Jugoszlávia lejáratására kifejtett propaganda-hadjárat, a gazdasági és politikai presszió, valamint a jugoszláv vezetés felismerése, miszerint a Szovjetunióval való kibékülés nem lehetséges Jugoszlávia szuverenitásának sérülése nélkül, új utak keresésére ösztönözték a JKP vezetőségét.⁴³

Jugoszlávia külön útja – az „önigazgató szocializmus”

Az eszkzalálódó szovjet–jugoszláv szembenállás, az éleződő gazdasági blokádnak, valamint a Szovjetunió és a csatlós államok által kifejtett propaganda-hadjárat miatt Titóék – kül- és belpolitikai viszonylatban egyaránt – revízió alá vették az addig általuk is követett utat, a szocializmus sztálinista értelmezését. Hosszú ideológiai viták sorozata nyomán alakult ki a szocializmus jugoszláv interpretációja, az *önigazgatású szocializmus*. A munkás-önigazgatás elméleti megalapozói Milovan Đilas és Edvard Kardelj voltak. A marxi-lenini tanokat felelevenítve alkották meg eszmerendszerüket, jelezve, ők a szocializmus építésének helyes útját járók, Sztálin viszont letért erről az útról, alapvetően hibás politikát folytat.

Az öngazgató rendszer kiépítését 1949–1953 között hajtották végre. A decentralizáció jegyében növelték a helyi tanácsok (népbizottságok) mozgásterét, valamint – előre kijelölt vállalatokban – munkástanácsokat hoztak létre, melyek reális termelési célokat fogalmaztak meg a korábbi tervutasításos rendszerrel szemben, a munkások beleszólhattak a vállalat irányításába, alakíthatták annak irányelveit (ami sok visszaélésre is lehetőséget adott). Tito ezt az állam elhalása – melynek szükségzerű bekövetkeztével megvalósul a kommunizmus a marxi tétel szerint – első fázisának tartotta, melyet majd a közigazgatás decentralizálásának kell követnie. Utóbbit azonban hosszú folyamatnak szánta.⁴⁴ A párt (melyet Jugoszláv Kommunista Szövetségre neveztek át) szerepét látszólag visszább vonták az új pártfeladat meghirdetésével, miszerint ideológiai-politikai vezető, nevelő munkát kell ellátnia a korábbi államvezetési-operatív munka helyett.⁴⁵

Az öngazgatásra és nemzeti függetlenségre épülő szocializmus meghirdetése megerősítette a társadalmi bizalmat a JKP iránt, minek következtében átvészelték a népi demokráciák felől érkező nyomást, s ezáltal Jugoszlávia megőrizhette függetlenségét. Az öngazgatás vonzó jövőképet tárt a társadalom elé, a nemzeti sajátosságok figyelembe vétele alapján meghatá-

⁴¹ A szerződést felmondó iratot lásd: Vukman Péter: A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948. február – 1949. november). *Documenta Historica* 70. JATEPress, Szeged, 2005, 31–32.

⁴² Ivo Banac: *Sa Staljinom protiv Tita; Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*. Globus, Zagreb, 1990. 148–149. (főként a 2-es és a 3-as számú táblázat)

⁴³ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 131–133.

⁴⁴ Uo. 133–134.

⁴⁵ Uo. 135.

rozott gazdasági célok programját pozitívan fogadta a jugoszláv nép, a pártvezetésnek tulajdonképpen nem kellett társadalmi ellenállással megküzdenie.⁴⁶

Jugoszlávia és a nyugati hatalmak

A Szovjetunióval (s ezáltal a többi kelet-európai szocialista országgal) való szakítás a külpolitika újraértelmezése mellett a külpolitika átorientálását is szükségessé tette. A vákuumból a jugoszláv vezetés a nyugati kapcsolatok újbóli felvételével próbált kitörni. A biztonságpolitikai okok mellett gazdasági tényezők is szükségessé tették a nyugati kapcsolatok keresését. Az erőltetett iparosítás, az első öt éves terv monumentális ambíciói – melyeket a kelet-európai szocialista országok támogatásával terveztek megvalósítani –, valamint az 1950-es évek elején az országot sújtó aszály következtében gazdasági nehézségek léptek fel Jugoszláviában. A belső gazdasági nehézségek, társadalmi problémák és a biztonságpolitikai okok együttesen vezettek oda, hogy a külpolitikai vákuumból a jugoszlávok a nyugati hatalmak irányába fordultak, s fogadják majd el az onnan érkező segítséget.⁴⁷

A jugoszláv–nyugati kapcsolatok minden résztvevő számára előnyösnek bizonyultak: Jugoszlávia kitörhetett a külpolitikai, gazdasági elszigeteltségből, új kapcsolatai megnövelték mozgási lehetőségeit a nemzetközi térben. Önbizalomra pedig a nyugati hatalmak számára is kulcsfontosságú geostratégiai helyzete, s a világ legmodernebb hadseregével bíró hatalom (Egyesült Államok) támogatása adott okot. A nyugati hatalmak Jugoszlávia kiválását első lépésnek tekintették a kelet-európai szocialista rend felbomlási folyamatában, résnek a monolit szovjet tömbön, melyet tovább lehet szélesíteni. Jugoszláviát követendő példaként állították a többi kelet-európai szocialista ország elé.⁴⁸

Habár anyagi értelemben az Egyesült Államok nyújtotta a legtöbb segítséget,⁴⁹ a térségben hagyományosan nagyobb külpolitikai érdekekkel rendelkező brit diplomácia ténykedése is fontos maradt. A Földközi-tenger keleti medencéjének védelme miatt a Balkán-félsziget hagyományosan fontos helyet foglalt el a brit külpolitikai gondolkodásban, a jugoszlávok pedig rokonszenvvel tekintettek a britekre, részben, mert európai hatalom, részben, mert – 1951 októberéig – munkáspárti kormány volt hatalmon.⁵⁰

A brit és amerikai külpolitikában alapelvvé vált „Tito felszínén tartása” (*keeping Tito afloat*), melynek keretében gazdasági és katonai segítségnyújtással igyekeztek Tito hatalmát stabilizálni – a gazdasági problémák kezelésével stabilizálva a társadalmat, mely így kisebb valószínűséggel fordul a párhatalom ellen, továbbá belső támogatás hiányában a sztálinista ellenzék nehezebben tudná megdönteni Tito hatalmát, s Sztálinhoz hű rezsimet kiépíteni. Másrészt kívülről érkező támadás esetén katonai segítségnyújtást ígértek Titónak.⁵¹

1948. december 23-án Jugoszlávia és Nagy-Britannia három egyezményt kötött egymással. Az első a Jugoszlávia által államosított brit javak után fizetendő jóvátételről rendelkezett: Jugoszlávia négymillió font jóvátételt volt köteles fizetni. A második megállapodás az 1949. szeptember 30-ig terjedő időszakban a két ország közötti kereskedelmet irányozta elő: 15-15 millió font értékű árucserében egyeztek meg, Jugoszlávia ennek keretében főleg textíliát, nyersanyagot, vegyszert, nyersolajat, gépet vásárolhatott, a britek fát, faterméket, élelmiszert

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Vukman Péter: „Tito felszínén tartása”. Nagy-Britannia szerepe Jugoszlávia gazdasági megsegítésében (1948–1953). *Külgügyi Szemle*, 2009/4. sz. 110.

⁴⁸ Jelavich: *A Balkán története II.* i. m. 288.

⁴⁹ John R. Lampe – Russell O. Prickett – Ljubiša S. Adamović: *Yugoslav–American Economic Relations since World War II*. Duke University Press, Durham and London, 1990. 41–42.

⁵⁰ Vukman: „Tito felszínén tartása”... i. m. 111.

⁵¹ Uo. 115.

importálhattak. A harmadik megállapodás – *Money and Property Agreement* – a második világháború alatt a megszállók által eltulajdonított javak sorsát rendezte, hosszú távú megállapodást azonban ekkor még nem írtak alá.⁵² Habár az Egyesült Államok felvetette a politikai feltételek nélküli gazdasági segítségnyújtás lehetőségét Jugoszlávia részére, a britek ezt kezdetben elhamarkodottnak ítélték, s csak később változtatták meg véleményüket (részben az amerikai Jugoszlávia-politika hatására), s 1949 nyarán megkötötték a hosszú távú gazdasági szerződést – ennek egyik előfeltétele a görög kommunista partizánoknak nyújtott jugoszláv segítség beszüntetése volt, amire július 10-én került sor. A hároméves hitel-megállapodás eredményeként Jugoszlávia 11,6 millió font hitelhez jutott. 1949. december 26-án újabb jugoszláv–brit egyezmény született, melynek keretében nyolcmillió font értékű középtávú, ötmillió font értékben rövid lejáratú hitelt kapott Jugoszlávia.⁵³

A britekkel kötött szerződések ellenére az amerikaiak voltak azok, akik nagyobb részt vállaltak a jugoszláv gazdaság talpra állításából. Az USA végig aktívabb szerepet játszott Jugoszlávia segélyezésében, mint Nagy-Britannia vagy Franciaország.⁵⁴ Erre szükség is volt, mivel a már korábban említett 1950-es aszály, valamint a korábbi években végrehajtott kollektivizálás és újraelosztó rendszer miatt éhínség veszélye fenyegetett Jugoszláviában. A probléma kibontakozását az amerikai élelmiszersegély előzte meg. Az első szállítmány 1950. november 18-án érkezett meg a rijekai kikötőbe. 1951 márciusáig 249 ezer tonna szállítmány érkezett, melynek értéke 31,8 millió dollár volt.⁵⁵

1951. április 9. és június 13. között Londonban Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Franciaország (az utóbbi április 13-tól vett részt a megbeszéléseken) háromhatalmi konferenciát tartottak, melyen öt kérdéskört⁵⁶ kívántak tisztázni. A konferencián a következő egy évre nyújtandó segély mértékében (valamint az ebből a három országra jutó terhekben) állapodtak meg. 1952-ben, Washingtonban újabb tárgyalássorozatot (február 19. – április 21.) tartottak a három hatalom részvételével. Washingtonban megállapodtak abban, hogy 1954 végéig nyújtanak segítséget Jugoszláviának, továbbá előírják a jugoszlávok számára, mire fordítsák a segélyt.⁵⁷ A jugoszlávok, könnyen érthető okokból, szívesebben láttak volna egy, az 1951-es háromhatalmi jegyzékben foglalt segélyfolyósításhoz hasonló szerződést. Jugoszlávia nagyobb összegű segítséget várt a nyugati hatalmaktól, mint amekkorát azok hajlandóak voltak nyújtani. Az ellentétek rendezésére 1952. augusztus 16-án és 22-én Bledben újabb megbeszéléseket tartottak.⁵⁸

1952-ben ismét aszály sújtotta a jugoszláv mezőgazdaságot, ezért is volt szükség újabb találkozóra, melyre 1953 áprilisában Belgrádban került sor. Itt megállapodtak, hogy 99 millió dollárnyi segélyt folyósítanak majd Jugoszláviának az 1952–1953-as pénzügyi évben, Nagy-Britannia azonban szorgalmazta, hogy 1953 legyen az utolsó év, mikor – a korábbi feltételek szerint – segélyt folyósítanak Jugoszláviának.⁵⁹

Jugoszlávia nyugati hatalmak általi támogatásának másik szegmensét képezte a katonai segítségnyújtás. A kérdést – a gazdasági segítség-nyújtáshoz hasonlóan – szintén a britek vetették fel, s az 1950. november 17-i brit vezérkari ülésen vitatták meg. Ennek előzménye

⁵² Uo. 116.

⁵³ Uo. 118.

⁵⁴ Uo. 118–119.

⁵⁵ *Yugoslav–American economic relations...* i. m. 32–33. Az élelmiszersegélyre vonatkozó további adatokért lásd: 32–35.

⁵⁶ Az öt kérdéskör: az IBRD-kölcsön, valamint a hosszú távú beruházások kérdése, „Tito fenntartásának” pontos definiálása, a jövőbeni segítségnyújtás formája és az ebben vállalt amerikai–brit arány meghatározása, illetve Franciaország és egyéb államok bevonása a terhek viselésébe. Vukman: „Tito felszínén tartása” i. m. 122.

⁵⁷ Uo. 124–125.

⁵⁸ Uo. 125.

⁵⁹ Uo.

egy négy nappal korábban, Jugoszláviából érkezett levél volt, melyben a jugoszláv vezetés hivatalosan is fegyvereket, illetve fegyvervásárlásra fordítandó hitelt kért Franciaországtól.⁶⁰ A brit vezérkari tárgyaláson megvizsgálták a Washingtonban ülésező háromhatalmi (amerikai–brit–francia) munkabizottság elemzését, és megállapodtak, hogy a továbbiakban azt tekintik majd kiindulópontnak. A bizottság elvben megegyezett, hogy – „bizonyos politikai és stratégiai esetben” – katonai segítséget nyújtanak Jugoszláviának. Ugyanitt leszögezték, a jugoszláv belső biztonság biztosítása, a gerillaharcra való felkészülés és a szovjet, illetve csatlós államok felől érkező katonai nyomással szembeni ellenállás képessége a legfontosabbak a háború – mely könnyen egy újabb világháborúvá szélesedhet – elkerülése érdekében.⁶¹

A háromhatalmiak részéről a következő lépés a szovjetek és a csatlós államok, valamint a jugoszlávok haderejének feltérképezése volt, melynek során a jugoszláv haderő silány felszereltségét állapították meg, következésképpen úgy gondolták, hogy a jugoszlávok a vereséget csak megfelelő nyugati segítséggel tudják elkerülni. A nyugati hadi felszerelés eljuttatása Jugoszláviába újabb kérdéseket vetett fel, melyek részleteit 1950. november 24-én tárgyalták meg.⁶²

A nyugati hatalmak „Tito felszínén tartása” mellett, vagy inkább azzal összhangban igyekeztek bevonni Jugoszláviát a nyugati védelmi (feltartóztatási) tervekbe.⁶³ A tervek összehangolása – ennek egyik kísérlete volt a Belgrádban 1952. november 15–20. között folytatott tárgyalássorozat – nem ment könnyen, a jugoszlávok féltek mélységekbe menően megismertetni a nyugatiakat hadseregükkel, védelmi terveikkel.⁶⁴ A nyugatiak szempontjából a jugoszlávok gyakran indokolatlan, túlzó igényekkel álltak elő, amelyeket a nyugatiak nem voltak hajlandóak teljesíteni. Egy időre le is lassult a védelmi tervek összehangolásának folyamata.⁶⁵ A védelmi tervek mindkét fél számára kiemelkedő fontosságúak voltak: Jugoszlávia elköteleződés nélkül kapcsolódhatna a NATO-hoz (hiszen nem lépne be a szervezetbe), a nyugati hatalmak szempontjából pedig Olaszország védelme miatt lenne fontos, ha Jugoszláviát a NATO-hoz közelítenék.

A tárgyalások új fejezetét jelentették a Washingtonban 1953. augusztus 24–28. között tartott háromhatalmi–jugoszláv tárgyalások.⁶⁶ Majd egy hónappal később, szeptember 18–25. között közös, jugoszláv–brit hadgyakorlatra is sor került.⁶⁷

A javuló jugoszláv–szovjet, ezzel összefüggésben, jugoszláv–csatlós (társutas) kapcsolatok tovább növelték Tito mozgási lehetőségeit a nemzetközi téren, így arra törekedett, hogy túlságosan egyik oldal (tömb) felé se köteleződjön el. A jugoszláv nemzeti érdekek horizontra helyezésével ügyelt, hogy csak annyira működjön együtt egyik vagy másik oldallal, amennyire az a fenti elvnek megfelelt.⁶⁸

⁶⁰ Vukman Péter: Brit katonai segély Jugoszláviának és a háromhatalmi–jugoszláv tárgyalások (1950–1953). *Világtörténet*, 2010/1–2. sz. 21.

⁶¹ Uo. 21–22.

⁶² Uo. 22–23.

⁶³ Uo. 27.

⁶⁴ Az ekkor még rendezetlen trieszti kérdés miatt a jugoszlávok leginkább attól tartottak, hogy védelmi terveiket az olasz katonai vezérkar is megismerheti.

⁶⁵ Vukman: Brit katonai segély... i. m. 28–31. 1953. február 28-án Ankarában Jugoszlávia, Görögország és Törökország – utóbbi kettő NATO-tagállam – barátsági szerződést kötöttek egymással.

⁶⁶ Lásd a DEFE 11/290 jelzésű dokumentumot.

⁶⁷ Vukman: Brit katonai segély... i. m. 32.

⁶⁸ Vukman: *Moszkvától Londonig*... i. m. 226–228.

1953. március 5-én meghalt Sztálin, ami fordulatot hozott a szovjet–jugoszláv kapcsolatokban is. Szovjet részről Lavrentij Pavlovics Berija miniszterelnök-helyettes volt az első, aki felvetette a diplomáciai kapcsolatok nagyköveti szintű visszaállításának szükségességét, ami 1953 folyamán meg is történt. Tito végig ambivalens érzésekkel figyelte a fejleményeket. Egyrészt örömmel fogadta a szovjetekkel való diplomáciai kapcsolatok újrafelvételét; mindez akkor is igaz, ha a kommunizmushoz vezető út kérdésében alapvetően ellentétes nézeteket vallottak. Másrészt nem múltak el a konfliktus éveiben előkerült sérelmek, a szovjetek szítottá rágalomhadjárat, a Kominformból való exkommunikáció. Svetožar Rajak szerb történész véleménye szerint Tito okkal feltételezte, hogy a szovjetek közeledése csak újabb fejezet a Jugoszlávia alávetésére irányuló törekvésekben. Hruscsov – kinek első titkári pozíciója meglehetősen ingatag volt ekkor – szerette volna eltávolítani Jugoszláviát a nyugati hatalmaktól, és betagozni a Szovjetunió dominálta kelet-európai rendbe.⁶⁹

Több levélváltás és egyeztetés után végül 1955. május 26. és június 2. között Belgrádban Tito és Hruscsov személyesen találkozott, ezt nevezhetjük az SZK(b)P első titkára „Canossajárásának” is. Megérkezése után a belgrádi repülőtéren Hruscsov felolvasott egy nyilatkozatot, melyben – egyebek mellett – elismerte, hogy több út is járható a szocializmus építésében, azonban Hruscsov *csak* azokra az országokra alkalmazta ezt az elvet, amelyek már önállósodtak – Jugoszlávia, Kína –, a többi szocialista országot nem engedte eltávolodni a szovjet típusú szocializmus-értelmezéstől, szocializmus-építéstől. Tito ezzel szemben azt pártolta, hogy *minden* ország saját úton építse a szocializmust, ez az egyetlen módja ugyanis az egyedi adottságok figyelembe vételének, s azok pragmatikus kihasználásának.⁷⁰

A találkozót követően a két ország gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatai, majd az SZKP XX. kongresszusa (1956 februárja) után pártközi kapcsolatai is javultak. A további normalizálódás jegyében 1956 áprilisában feloszlatták a Kominformot, júniusban Tito háromhetes látogatásra érkezett a Szovjetunióba.⁷¹

A szovjet–jugoszláv viszony rendeződése elősegítette (vagy inkább – miután ildomos volt követni a Szovjetunió példáját – megkövetelte) a csatlós országok Jugoszlávia-politikájának megváltoztatását is. Ezen országok kapcsolatai a délszláv állammal fokozatosan javultak, normalizálódtak a következő években.⁷²

Összegzőképpen elmondható, hogy Tito a szovjet–jugoszláv viszony normalizálódása után sem szándékozott megszakítani nyugati kapcsolatait. A jugoszláv érdekeket szem előtt tartva, önálló cselekvési lehetőségeket keresve „manőverezett” a két tömb között, ügyelve arra, hogy függetlenségét egyik oldal se veszélyeztesse. Ennek logikus következménye lett az el nem kötelezettség politikája, mely a kétpólusú (kétosztatú) világfelfogással szemben kínált alternatívát, elsősorban a gyarmati sorból újonnan felszabaduló országok számára. Tito és Dzsaváharlál Nehru indiai miniszterelnök 1954-ben megfogalmazták a „pozitív semlegesség” elvét, mely aktív, konstruktív külpolitika folytatását jelentette. Egyik tömb irányába sem köteleződnek el, viszont nyitottak a kollektív biztonság és béke kialakítását, megőrzését előirányzó tárgyalásokra.⁷³

⁶⁹ Uo. 221–222. A szovjet–jugoszláv kapcsolatok újrafelvételéről ír: Svetožar Rajak: *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957*. Routledge, London – New York, 2011. A könyvről magyar nyelvű ismertető olvasható: Vukman Péter: A szovjet–jugoszláv kapcsolatok alakulása. Kibékülés, elvtársi viszony, konfrontálódás. *Múltunk*, 2012/3. sz. 255–263.

⁷⁰ Vukman: *Moszkvától Londonig...* i. m. 222.

⁷¹ Uo.

⁷² Utóbbival kapcsolatban lásd: Uo. 222–227.

⁷³ Tarrósy István: Az el nem kötelezettség mozgalma 1955–2005. A „harmadik út” a világpolitika rendszerében. *Pécsi*

A világpolitikai alternatíva megszilárdulásának újabb fontos állomása volt 1955. április 18–24. között az indonéziai Bandungban megtartott értekezlet, ahol 29 afrikai és ázsiai ország képviselői gyűltek össze s alkották meg a békés egymás mellett élés tíz alapelvét. A csúcspontot az 1961. szeptember 1–6. között Belgrádban megtartott értekezlet jelentette, itt alakult meg az el nem kötelezettek (más néven tömbön kívüliek) mozgalma.⁷⁴

Az el nem kötelezettség politikája Tito számára főleg presztízsszempontokból volt jelentős, folyamatosan „felszínen” lehetett a világpolitikában, hiszen Jugoszlávia – egészen Tito haláláig – a mozgalom egyik vezető országának számított.

***

Jelen forrásközlésünkben a szovjet–jugoszláv konfliktus időszakából származó, a brit–jugoszláv kapcsolatok alakulását bemutató dokumentumokat közlünk kronologikus sorrendben. Elsőként a normalizálódó jugoszláv–brit kapcsolatok alátámasztásául Sir Charles Peake belgrádi brit nagykövet feljegyzését közöljük Fitzroy Maclean 1949 tavaszán Titónál tett látogatásáról. A nagykövet feljegyzése a kétoldalú kapcsolatok normalizálódásának egyik első dokumentuma, amely egyben rámutat annak a görög polgárháborúval játszott összefüggésére is. Ezt követően három brit feljegyzés közlésével mutatunk rá a hivatalos jugoszláv fegyverkerés (1951. január) közvetlen hátterére és az azonnali brit dilemmákra. Forrásközlésünkben hangsúlyosan szerepel Anthony Eden brit külügyminiszter belgrádi (1952. szeptember) és Josip Broz Tito jugoszláv államfő 1953. márciusi londoni látogatása. Úgy véljük, hogy a tárgyalásokról készített hivatalos feljegyzéseket olvasva a jugoszláv külpolitika aktuális problémái mellett betekintést nyerhetünk abba is, miként látták Titóék a világpolitika alakulását, aktuális fejleményeit. Forrásközlésünket a Washingtonban 1953. augusztus 24–28. között folytatott háromhatalmi (brit, amerikai és francia)–jugoszláv katonai megbeszélésekről készített összefoglaló jelentéssel zárjuk. A megbeszélésen a felek egyeztettek a csatlós haderők nagyságáról szóló becsléseiket és koordinálták védelmi terveiket. A katonai tárgyalások önmagukban is jelzik, hogy Sztálin halálát követően nem került sor a jugoszláv–szovjet kapcsolatok azonnali javulására és a jugoszláv vezetés továbbra is a Nyugattal folytatott katonai együttműködésben volt érdekelt.

A közölt források a brit állami levéltár, a *The National Archives – Public Records Office* (Kew Gardens, London) gyűjteményéből, a külügyminisztérium mennyiségileg és minőségileg is legfontosabb, 371-es fondcsoportjából származnak (Foreign Office, Political Departments: General Correspondence, 1906–1966; PRO FO 371). Az 1953. augusztusi megbeszélésekről szeptember 10-én készült összegző jegyzőkönyv a védelmi minisztérium iratai közül került lefordításra (Ministry of Defence: Chiefs of Staff Committee: Registered Files, DEFE 11). A pontos levéltári jelzeteket a dokumentumok végén zárójelben megadtunk. Forrásközlésünk során arra is törekedtünk, hogy a dokumentumokat formailag is az eredeti iratoknak megfelelően közöljük. Ez alól csak Eden 1952-es látogatása esetén tértünk el. (Az iratok eredetileg kéthasábos formában találhatók meg.) A dokumentumokat magyarázó lábjegyzetekkel láttuk el, a lábjegyzetek számozása folyamatos. A közölt iratok szövegéhez fűzött értelmező megjegyzéseinket minden esetben kapcsos zárójelben tettük meg.

Források:

- A Jugoszláv Kommunista Párt hibás politikájáról. Közlemény a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának értekezletéről.* Szikra, Budapest, 1948.
- A Jugoszláv Kommunista Szövetség a nemzetközi munkásmozgalomban 1948 és 1968 között.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1968.
- A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatai.* Szikra, Budapest, 1950.
- Az AVNOJ második ülése. Dokumentumok.* Újvidék, Forum, 1974.
- Đilas, Milovan: *Találkozások Sztálinnal.* Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
- Kardelj, Edvard: *Visszaemlékezések.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981.
- Vukman Péter: A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948. február – 1949. november). *Documenta Historica* 70. JATEPress, Szeged, 2005.
- Vukman Péter: Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozója (1948. február 10.) *Documenta Historica* 64. JATEPress, Szeged, 2004.

Tanulmányok:

- A. Sajti Enikő: Nemzettudat és jugoszlavizmus. *Acta Historica*, Tomus LXXXV. 1987. 3–10.
- Hornýák Árpád: A Balkán-összefogás gondolatának történeti fejlődése a 20. század első felében. In: *Találkozások – ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből.* Bocz, Pécs, 2010. 141–161.
- Juhász József: A kisebbségek Tito föderációjában. Magyarok és albánok „hídszerepben”. *Historia*, 2010/1–2. sz. 52–53.
- Juhász József: A titói Jugoszlávia első évtizede. In: A. Sajti Enikő – Juhász József – Molnár Tibor: *A titói rendszer megszilárdulása a Tisza mentén (1945–1955). Konsolidacija Titovog režima na Potisju (1945–1955).* Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet – Zentai Történelmi Levéltár, Zenta – Szeged, 2013. 7–23.
- Tarrósy István: Az el nem kötelezettek mozgalma 1955–2005. A „harmadik út” a világpolitika rendszerében. *Pécsi Politikatudományi Tanulmányok*, III. 2006. 63–72.
- Vukman Péter: A szovjet–jugoszláv kapcsolatok alakulása. Kibékülés, elvtársi viszony, konfrontálódás. *Múltunk*, 2012/3. sz. 255–263.
- Vukman Péter: Brit katonai segély Jugoszláviának és a háromhatalmi–jugoszláv tárgyalások (1950–1953). *Világtörténet*, 2010/1–2. sz. 20–35.
- Vukman Péter: „Tito felszínén tartása”. Nagy-Britannia szerepe Jugoszlávia gazdasági megsegítésében (1948–1953). *Külügyi Szemle*, 2009/4. sz. 110–129.

Monográfiák:

- Banac, Ivo: *Sa Staljinom protiv Tita; Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu.* Globus, Zagreb, 1990.
- Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története I–II. kötet.* Magvető Kiadó – Magyar Füzetek, Budapest – Párizs, 1991.
- Hódos György: *Tettesek és áldozatok. Konceptiós perek Magyarországon és Közép-Kelet-Európában.* Noran Kiadó, Budapest, 2005.
- Jelavich, Barbara: *A Balkán története I–II.* Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996.
- Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia.* Aula, Budapest, 1999.
- Lampe, John R.: *Yugoslavia as History. Twice there was a country.* Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Lampe, John R. – Prickett, Russel O. – Adamić, Ljubiša S.: *Yugoslav-American Economic Re-*

lations since World War II. Duke University Press, Durham and London, 1990.

Okváth Imre: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Aquila Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Polonyi Péter: *Mao – A. Sajti Enikő: Tito*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000.

Rajak, Svetozar: *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War. Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957*. Routledge, London – New York, 2011.

Rusinow, Dennison: *The Yugoslav Experiment 1948–1974*. University of California Press. Berkeley – Los Angeles, 1978.

Vukman Péter: *Moszkvától Londonig. Nagy-Britannia és Jugoszlávia a szovjet–jugoszláv konfliktus idején (1948–1953)*. SZTE Bölcsészettudományi Kar, Szeged, 2011.

Zinner Tibor: „A nagy politikai affér”. *A Rajk–Brankov-ügy*. Saxum Kiadó, Budapest, 2013.

Zinner Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata 1944/45–1992*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999.

FORRÁSOK

A jugoszláv–brit kapcsolatok normalizálódása.
Fitzroy Maclean látogatása Josip Broz Titónál

Rejtjelezett

OSZTÁLYOK KÖZTI TERJESZTÉS BELGRÁD A KÜLÜGYMINISZTERIUMNAK

Sir C. Peake⁷⁵

No. 388

1949. május 6.

[Elküldve]: 1949. május 6. du. 8:35.

F[ogadva]: 1949. május 6. du. 10:17.

ELSŐBBSÉGI SZIGORÚAN TITKOS

A közvetlenül megelőző táviratom
Maclean látogatása Titónál

Maclean tegnap Titóval ebédelt és hosszas megbeszélést folytattak, mialatt négy szemközt és teljes körűen áttekintették Jugoszlávia jelenlegi helyzetét és a Nyugathoz fűződő viszonyát.

2. Tito azzal kezdte, hogy mióta tizennyolc hónapja utoljára találkozottak, nehéz időket ment keresztül és súlyos döntéseket kellett meghoznia. De bízik benne, hogy helyes döntéseket hozott és Jugoszlávia túl fogja élni a jelenlegi megpróbáltatásokat, mint ahogy már többet is túlélt a múltban. A valódi kérdés ismét az, hogy vajon engednie kell-e a külföldi uralomnak; amire csak egy választ adhat, bármely égtáj felől jöjjön is a fenyegetés. Szakításuk Moszkvával azonban nem jelenti azt, hogy megszűnnének kommunistának lenni. Az ideológiai kérdést tekintve nekik van igazuk, az oroszok pedig tévednek.

3. Főlöszleges lenne tettetni, hogy a jelenlegi körülmények között Jugoszlávia gazdasági helyzete rendkívül nehéz. Azonban itt ismét hangot adott azon meggyőződésének, hogy győzedelmeskedni fognak, feltéve, ha Jugoszlávia megkapja mindazt a segítséget a Nyugattól, amire szüksége van. A következő egy-két év folyamán Jugoszlávia nem tud annyit exportálni, hogy anélkül fizessen mindazért, amire szüksége van, hogy a lakosság életszínvonala ne csökkenne. Annak érdekében, hogy átvészelve ezt az időszakot, hitelre lesz szüksége. Tito ugyanakkor szívesen fogadna olyan hitelt, amellyel fogyasztási cikkeket vásárolhat (különösen textíliákat), mivel arra a következtetésre jutott, hogy már elérték azt a szintet, ahol azonnali lépéseket kell tenni azért, hogy a lakosság egésze számára megkönnyítsék az életkörülményeket. Mindezen okból reméli, hogy indokolatlan késedelem nélkül megegyezést köthetnek.

4. Válaszképpen Maclean azt mondta, hogy mindjárt az elején világossá [akarta – olvashatatlan; az eredeti irat megjegyzése] tenni, hogy a nyugati hatalmak nem kívánják Jugoszláviát a táborukba vonni. Ellentétben Oroszországgal megelégednének azzal, ha Jugoszlávia ugyanúgy független lenne a Kelettől, mint a Nyugattól. Mindössze annyit kérnek, hogy ne folytasson velük szemben ellenséges politikát. A kormányformájuk a saját ügyük. Ilyen körülmények között nem látott rá okot, hogy a brit és a jugoszláv kormány között a viszony miért ne lehetne tökéletesen normális és barátságos. Kezdetnek megfelelnének a kereskedelmi tár-

⁷⁵ Peake, Sir Charles (1897–1961) brit diplomata. 1922-ben Athénban kezdte meg diplomáciai szolgálatát. Szolgált Szófiában, Tokióban, Bernben, Párizsban és Tangerben is. 1939-ben a külügyminisztériumban felügyelte a külföldre irányuló propagandát. 1946 és 1951 között belgrádi, később athéni nagykövet, majd Cipruson gyarmati tisztviselő.

gyalások.

5. Pillanatnyilag azonban Jugoszlávia közel sem népszerű Nagy-Britanniában, a megegyezésnek⁷⁶ pedig legalább ugyanolyan kedvezőnek kell lennie Nagy-Britannia, mint Jugoszlávia számára azért, hogy Őfelsége kormánya a parlament és az ország előtt igazolhassa a kereskedelmi megegyezés [szükségességét]. Azonfelül, hogy Őfelsége kormánya alapján véve kész segítséget nyújtani, néhány kérdésben még mindig aggodalmat érez. Közülük csak kettőt említett. Először is, habár a jugoszlávok belpolitikai és ideológiai okokból szükségesnek találhatják, hogy tovább folyassák támadásaikat a Nyugat ellen, sajtójukra nézve elég nevetséges, hogy a jelenlegi brit és USA-kormánnyal összefüggésben továbbra is olyan sértő kifejezéseket használnak, mint a fasiszta bestiák, vagy az imperialista háborús uszítók. Másodszor, Őfelsége kormányát komolyan nyugtalanítja a jugoszlávok Görögország-politikája. Bőséges bizonyíték támasztja alá, hogy egészen a legutóbbi időkig a jugoszláv kormány tevékenyen segített a görög lázadóknak,⁷⁷ megengedvén nekik, hogy bázisként jugoszláv területet használjanak, ahol [? grp – olvashatatlan; az eredeti irat megjegyzése] újjászerveződhetnek és soraikat rendezhetik. Ekképpen fönntartva a nyomásgyakorlást, súlyosan hátráltatták Görögország esélyeit a gazdasági és politikai felépülésre, mellékesen olyan lépések megtétele mellett döntöttek, amelyek egyenesen ellentétesek a brit érdekekkel. Különben sem világos, hogy mit akarnak elérni, lévén, hogy a jelenlegi görög kommunista vezetők nem éppen barátságosak⁷⁸ velük szemben. Ilyen körülmények között ostobaságnak tűnik meglévő problémáikat megtoldani azzal, hogy déli határaiknál egy újabb ellenséges szovjet bábkormányt segítenek hatalomra kerülni.

5.^[sic!] Maclean sajtótámadásokkal kapcsolatos panaszára Tito azt válaszolta, hogy a jelenlegi kényes helyzetben nehéz hirtelen változtatni, de előzetes lépéseket már eddig is tettek és mostantól kezdve a jövőben fokozatos javulásnak nézhetünk elébe. Ami Görögországot illeti, nem cáfolta, hogy a múltban segítették a lázadókat. De egyetértett azzal, hogy a helyzet megváltozott és azt mondta, hogy miközben a politikai menekültektől Jugoszlávia nem tagadhatja meg a menedékjogot, Jugoszláviában fogják őket tartani. Tulajdonképpen megígérheti, hogy a jövőben nem fogják megengedni, hogy visszatérjenek Görögországba és tovább harcoljanak. Semmilyen más segítséget nem fognak adni a lázadóknak. Azonban azt kell kérnie, hogy ezen ígéret semmilyen körülmények között (ismétlem, semmilyen körülmények között) ne lásson napvilágot, mivel minden hasonló kinyilatkoztatás őt meglehetősen kényelmetlen helyzetbe

⁷⁶ Az 1941 előtti Jugoszlávia és „jogelődjé”, Szerbia bányáinak jelentős része brit tulajdonban volt, majd a Tito által létrehozott új szocialista Jugoszlávia a brit tulajdonban lévő bányákat is államosította. Az 1948-ban északról és keletről fokozatosan gazdasági blokád alá kerülő ország nyugati tapogatózásaikor a brit gazdasági segítség előfeltétele volt ezen államosított vagyon ügyének brit részről méltányos rendezése. Az 1948. december 23-i egyezmény Belgrádot 1955-ig négymillió font kárpótlás kifizetésére kötelezte. Az egyezmény rendezte az 1941–1945 közötti ellenség által eltulajdonított vagyont is, illetve sor került egy kereskedelmi megállapodásra a két ország között – 15-15 millió fontos árucseré keretében –, melynek révén a brit fél faanyagot és textíliát, míg a jugoszláv fél nyersanyagokat, vegyszereket és gépeket importálhatott a másik államtól.

⁷⁷ A német megszállás alá került Görög Királyságban az 1942-ben meginduló fegyveres felszabadító mozgalomban külön kommunista, valamint monarchista irányzatú csoportok jelentek meg. Jugoszláviához hasonlóan az ellenálló mozgalmak a megszállók mellett egymás ellen is harcoltak. Az 1944-es német kivonulás után a britek fegyvernagyvásra ösztökölték a feleket, akik megosztottak Görögországon; a kommunisták Athén kiűritése után északon építettek ki bázisukat, emellett kommunista többségű kormány alakult. 1947-ben, a monarchia mellett döntő népszavazás után a kommunisták szovjet támogatást élvezve följújtották a polgárháborút. A királypártiakat már nem volt képes a legyengült Nagy-Britannia támogatni, így az ún. Truman-doktrína alapján az Egyesült Államok vette át ezt a szerepet. Az amerikai támogatás révén 1949-re, miután Jugoszlávia beszüntette támogatását, a kommunista erőket az északi határon túla szorították vissza. A görög polgárháborúval kapcsolatban ld. pl.: Iliaszk Nikolakopulosz – Alkisz Rigosz – Grigorisz Pszalidasz (szerk.): *A görög polgárháború: a varkizai egyezménytől a Gramosznál lezajlott hadműveletig, 1945. február – 1949. augusztus.* ford. Balogh Ádám et al. Új Mandátum, Budapest, 2006.

⁷⁸ 1948 nyarára a görög kommunisták élére Nikólaosz Zahariádisz került, aki a Kominformmal karöltve bírálta a jugoszláv vezetést.

hozná. Maclean azt válaszolta, hogy tájékoztatni fogja Önt, hogy [Tito] mit mondott és, biztosnak érzi, hogy Ön méltányolni fogja [Tito – olvashatatlan; az eredeti irat megjegyzése] bizalmát. Továbbá hozzátette, megvannak az eszközeik arra nézve, hogy megbizonyosodjanak afelől, hogy be fogja-e tartani az ígérétét.

6. Befejezésül Tito meglehetősen idegesen megkérdezte Macleant, gondolja-e, hogy háború lesz. Maclean azt válaszolta, véleménye szerint Sztálin túl realista ahhoz, hogy kockáztasson egy háborút, amelyet elkerülhetetlenül elveszítene; és mivel a Nyugat kiváltképp nem akar háborút, annak veszélye aránylag kicsinek tűnik. Tito ettől láthatóan megkönnyebbült és megjegyezte, hogy ami őt illeti, a legkevésbé sem zavarják az arra irányuló szovjet erőfeszítések, hogy viszályt szítsanak Macedóniában⁷⁹; csupán mérges lett.

7. Távozása előtt Maclean megkérdezte a Marsalltól, tervezi-e, hogy a sajtó képviselőit tájékoztatják a találkozásukról. Tito az felelte, hogy csak magánjellegű látogatásként fogják azt bejelenteni. Ez természetesen fölöttébb negatív visszhangot fog kiváltani Moszkvától, de az őt többé már nem érdekli, hogy [a szovjetek] mit mondanak. Széleskörű tapasztalatai során még sosem találkozott olyasmivel, ami felér annak a kampánynak a heves ségével, amit volt szövetségesei most vezetnek ellene.⁸⁰

8. Mindent összevetve Maclean jobb egészségben és hangulatban találta Titót, mint bármikor, mióta együtt voltak a hegyekben.⁸¹ További benyomásairól futárpostával [by bag] saját feljegyzést fog Önnek küldeni. A jövő héten tér vissza Londonba.

(PRO FO 371/78716 R4734/1051/92G)

Hivatalos jugoszláv fegyverkérelem Nagy-Britanniától

Ernest Davies feljegyzése

SZIGORÚAN TITKOS

JUGOSZLÁV FEGYVERKÉRELEM

M. Djilas, egy másfélórás megbeszélés végén [január 29-én], Jugoszlávia számára nyíltan fegyver szállítását kérte Öfelsége kormányától.

Visszatérve a fegyverszállítás és egyéb anyagi segítségnyújtás prioritásával kapcsolatban tett korábbi észrevételemre, azt mondta, az a reális, ha olyan országoknak küldenénk fegyvereket, ahol azokra háború esetén a legnagyobb szükség lenne. Egészen biztosak lehetünk abban, hogy Jugoszlávia fegyverekkel való ellátása esetén azok nem kerülnek a Kominform ke-

⁷⁹ A 19. században még bolgár dialektust beszélőnek tekintett macedónok identitását 1945 után a belgrádi vezetés igyekezett megerősíteni. Nemcsak kulturális téren törekedett Belgrád „őnállósítani” őket a bolgároktól, hanem államiságot is adtak a macedónoknak (Macedónia, a föderatív Jugoszlávia egyik, a kilépés jogával is rendelkező népköztársasága lett). A későbbiek folyamán egyházi szervezetüket is őnállósították, így elvágv a bolgár „összetartozás” utolsó szálát is.

⁸⁰ Jugoszlávia kiközösítése után indult meg a keleti blokk országaiban az éles Tito-ellenes propaganda. Ebben Magyarország Rákosi révén az élen járt. Emellett hazánk hosszú szakaszon közvetlenül határos volt Jugoszláviával, ahol a gyakori határincidensek a propagandaharc megszokott elemének tekinthetők. Az 1949-es Rajk-per a titóista kirakatperek mintájául szolgált. Habár Titó-ellenes vádak ezt követően szinte minden kelet-európai koncepció perben elhangzottak, a szakirodalom hagyományosan az albán Koçi Džodze perét és kivégzését (1949. május-június), a bolgár Trajcsó Kosztov eltávolítását (1949. december) és a Rajk-pert sorolja a titóista perek közé. A perek a közvélemény felé bizonyították Tito „bandájának” ellenség voltát, amit könyvek és pamfletek sokasága követett.

⁸¹ Utalás a világháború alatt a boszniai hegyekben eltöltött időkre.

zébe. Jugoszlávia és Oroszország között nem lehetséges a kibékülés. A jugoszláv ipar már eddig is figyelemreméltó mértékben fejlődött, a fegyverszükségleteik pedig nem olyan nagyok. Szükségük van bizonyos gépekre, nyersanyagokra és licencjogokra is, ami lehetővé tenné, hogy növeljék saját fegyvergyártásukat.

Amikor tegnap [Djilas] a miniszterelnökkel beszélt, megemlítette a jugoszláv anyagi szükségleteket és a miniszterelnök hajlandóságot mutatott arra, hogy még egyszer találkozzanak, mielőtt [Djilas] visszatér Jugoszláviába. [Djilas] Remélte, hogy ezt el tudom rendezni. Azt feleltem, hogy meglátom, mit tehetek. Azt is remélte, hogy a ma reggeli megbeszélésünk politikailag biztos háttérrel teremti és nem hagy kétséget afelől, hogy a jugoszlávok melyik oldalon állnak, ekképpen lehetővé téve számára, hogy konkrét javaslatokat vitasson meg a miniszterelnökkel. Remélte, hogy megszerzi a miniszterelnök elvi beleegyezését a magyaranyú anyagi segítségnyújtást illetően azon a módon, amit nekem és a fizetés kérdésében is vázolt. Mindezekhez egy külön, hosszú távú hitel [folyósítás] alapjául is szolgálhat.

Djilas azt mondta, hogy a jugoszláv fegyverszükségletet nem hivatalosan már az amerikai kormány elé terjesztették és Párizson átutazva már Parodit⁸² is tájékoztatta erről. Ugyanakkor a mostani az első hivatalos fegyverkérsük. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy egyelőre erről a kérelemről a lehető legkevesebb ember tudjon, és – ameddig csak lehetséges – ezt kívül kell tartani az adminisztratív csatornákon annak érdekében, hogy elkerüljék a kiszivárogtatás veszélyét, amely orosz támadást provokálhat ki. Úgy gondolta, hogy mihelyt elvi megállapodást kötnek, a részletek megbeszélésére a jugoszlávok katonai és más szakértőket küldenek. Elutazása után Brilejjel⁸³ folytatódhatnak a megbeszélések.

Azt mondtam, hogy be fogok számolni a beszélgetésünkről és újból kapcsolatba fogok vele lépni, egy, a miniszterelnökkel való további találkozó kapcsán.

Ernest Davies⁸⁴
1951. január 30.

(PRO FO 371/95539 RY 1192/34G)

⁸² Valószínűleg Alexandre Parodi (1901–1979) francia diplomatáról, külügyminisztériumi államtitkárról, Franciaország ENSZ-nagykövetéről van szó.

⁸³ Brilej, Jože (1910–1981) szlovén származású jugoszláv politikus és diplomata. 1932-től a JKP tagja, 1941-től részt vett a népfelszabadító háborúban, különböző katonai beosztásokat töltött be. A háború után vezető diplomáciai és politikai feladatokat látott el, 1951-ben londoni nagykövet, ezt követően Kairóban és Jemenben tölti be a posztot. Később Jugoszlávia ENSZ-delegáltja volt. 1974–1981 között a szlovén alkotmánybíróság elnöke.

⁸⁴ Davies, Ernest (1902–1991) angol munkáspárti politikus, újságíró. Clement Attlee kormányában volt külügyminiszter-helyettes 1950-től 1951 őszeig, a Munkáspárt választási vereségeig. Felettese 1951 márciusáig Ernest Bevin, majd Herbert Morrison külügyminiszterek.

A brit külügyminisztérium feljegyzése, 1951. január 31.

Fegyverszállítás Jugoszláviának

Djilas megbeszélése a miniszterelnökkel és Ernest Daviesszel

Djilas azt javasolja, hogy az Egyesült Királyság a lehető legnagyobb mértékben kerülje a feltűnést, nagymennyiségű fegyvert, gépeket és nyersanyagot szállítson Jugoszláviának, emellett adjon licencjogokat, valamint, hogy ezeket hosszú távú hitellel finanszírozzák. Már korábban jelezte, hogy kérni fogja a miniszterelnök elvi beleegyezését a segélyezés támogatására, és javasolta, hogy mihelyt létrejön egy ilyen megállapodás, a részletek megbeszélésére jugoszláv katonai és más szakértőket küldjenek. Ez az első alkalom, hogy a jugoszlávok sürgetik a segítséget és közvetlen kérést intéztek hozzánk.

2. Djilas azt mondja, hogy hasonló „nem hivatalos” kérést intéztek az amerikaiak és a franciák felé is, de úgy tűnik, egyedül hozzánk fordultak ilyen őszintén és ilyen magas szinten. Tudjuk, hogy Párizsban a M. Parodinak [tett ajánlat] inkább volt határozatlan, mint világos, és azt is, hogy január 30-ig az amerikaiaknak sem Washingtonban, sem Belgrádban semmi ilyen kijelentést nem tettek.

3. Még nem kezdtük meg a fegyverek szállítását Jugoszláviának. Igazán csak ebben a hónapban enyhítettünk az ezt megelőző, tiltó politikánkon. A Jugoszlávia felé irányuló anyagi exportot biztonsági okokból inkább tisztán katonai használatra terveztük, mint ipari és fejlesztési felhasználásra. Azonban nemrég bejelentettük az Európai Gazdasági Együttműködés Tanácsának Koordinációs Bizottságában,⁸⁵ hogy javasoljuk, engedjék a lőszer és a stratégiai felszerelések szabadabb exportját Jugoszláviába. Az amerikaiak és a franciák általánosságban egyetértenek [politikánk] új irányvonalával. [Politikánk] gyakorlatba ültetéséhez már hozzá is fogtunk, de a kívánt folszerelés hiánya és az Egyesült Királyság, a Nemzetközösség és a NATO-országok⁸⁶ szükségleteinek prioritása súlyosan korlátozzák ennek előnyeit Jugoszlávia számára. Ezen korlátozásokon belül Öfelsége kormánya mindent elkövet, hogy elősegítse a jugoszláv kérelmek hagyományos, kereskedelmi csatornákon történő kielégítését.

4. A kért szállítmánnyal kapcsolatban, feltételezhetően, nem adhatunk a jugoszlávoknak egyértelmű biztosítékot, anélkül, hogy a követendő politikánkról a Védelmi Bizottság újból állást ne foglalna. Azt sem tudjuk megítélni, mennyiben tudunk Jugoszlávia szükségleteinek eleget tenni addig, amíg pontosan nem tudjuk, mik is azok a szükségletek. A kívánalmak és a lehetőségek között valószínűleg nagy lesz a különbség. A legcélszerűbb megközelítésnek az tűnik, hogy (a) nyomást gyakorolunk a jugoszlávokra, hogy részleteiben teljesen dolgozzák ki kérésüket és (b) kapcsolatba lépünk a franciákkal és az amerikaiakkal azzal kapcsolatban, hogy rövid időn belül mit szállíthatunk Jugoszláviának. Úgy kalkuláljuk, hogy Jugoszlávia 1951-ben egyike lehet a veszélyes térségeknek, mert a katonai erő mérlege Magyarország, Románia és Bulgária javára tolódott el. Következésképpen lehet, hogy fontolóra kell ven-

⁸⁵ Coordinating Committee of C.E.E.C. (Conference for European Economic Co-operation). 16 nyugat-európai ország által a segélyelosztás és a közös újjáépítés felügyeletére alapított tanács.

⁸⁶ North Atlantic Treaty Organization, magyarul Észak-atlanti Szerződés Szervezete. 1949. április 4-én alapították Washingtonban, célkitűzései közé tartozik a tagországok szabadságának és biztonságának megőrzése politikai és katonai eszközökkel. A szervezet létrehozásának valódi indoka azonban a mindinkább kiteljesedő hidegháború volt. Alapító tagjai: Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Norvégia, Olaszország és Portugália. A tárgyalások időszakában már Görögország és Törökország is NATO-tag volt, mivel mindkét állam 1952. február 18-án csatlakozott a katonai blokkhoz.

nünk, ellássuk-e Jugoszláviát, még ha ez a NATO-hatalmak számára némi szerény áldozattal is jár. Nincs sok időnk e sürgető probléma megvizsgálására.

5. Egy angol–francia–amerikai munkacsoport tanulmányozta a várható jugoszláv kérélmeket, de a jugoszláv fegyveres erőkkal és háborús tervekkel kapcsolatos első kézből származó információ hiánya miatt képtelen volt számottevő haladást elérni, és nem vizsgálta részleteiben, hogy mit tehettek volna. A munkacsoport azt ajánlotta, a három hatalom⁸⁷ ajánlja fel, hogy egy katonai szakértőkből álló csapatot küld azért, hogy a helyszínen vizsgálják meg a jugoszláv kérélmeket. Mind a három kormány szerint ez az indítvány elfogadhatatlan lesz a jugoszlávok számára, M. Djilas mostani ragaszkodása a segítségnyújtás feltűnésmentességéhez pedig azt sugallja, hogy [a kérdést] nem ajánlatos feszegetni.

6. Következésképpen ajánlott, hogy:

(i) Djilast tájékoztassák, hogy a jugoszláv kérélmeket rokonszenvvel fogadjuk és sürgősen megfontolás tárgyává fogjuk tenni, de addig nem adhatunk biztosítékot, míg konkrét javaslatokat nem kapunk. Ezt amilyen gyorsan csak lehet, [a jugoszlávoknak] elő kell terjesztenie. Megtesszük, amit tudunk, hogy a rendelkezésünkre álló forrásaink és egyéb kötelezettségeink fényében eleget tegyünk Jugoszlávia szükségleteinek. Ebben a szakaszban nem tudunk ennél többet mondani.

(ii) Azután sürgősen tanácskoznunk kell az amerikaiakkal és a franciákkal, és egy azonnali közös tanulmányt indítványozunk a lehetőségekről, a Jugoszlávia ellen várható fenyegetés tükrében.

(iii) Ezentúl föl kell készülnünk arra, hogy a részletek megbeszélése végett jugoszláv szakértőket fogadjunk Londonban.

(iv) Ezen új irányvonalat, mint a (ii) és (iii) szakaszokban fentebb kifejtettük, alighanem a Védelmi Bizottsággal is le kell tisztáznunk.

KÜLÜGYMINISZTERIUM

1951. január 31.

(PRO FO 371/95539 RY 1192/34G)

⁸⁷ Vagyis az Egyesült Államok, Egyesült Királyság és Franciaország.

SZIGORÚAN TITKOS.
DÉLI OSZTÁLYNAK

A miniszterelnök ma délután fogadta M. Djilast, M. Dedijert⁸⁸ és a jugoszláv nagykövetet. Én is jelen voltam. M. Dedijer tolmácsolt.

A miniszterelnök azt mondta, hogy megkapta a jugoszlávok fegyverszállítási kérelmét, azt rokonszenvvel és sürgősen fontolóra fogják venni. Szükséges, hogy pontosan tudjuk, mik a kívánalmaik, ezért szívesen venné, ha ezekről a fontossági sorrendet is felvázolva listát szolgáltatnának. Ezt azután a saját igényeink, kötelezettségeink és a rendelkezésre álló forrásaink fényében megfontolnák. Mindössze ennyit ígérhet. Semmit sem garantálhat, mielőtt konkrét javaslatokat nem kap.

M. Djilas köszönetet mondott a miniszterelnöknek és remélte, hogy elvi döntés születik, mivel az ügy sürgős. Habár Jugoszlávia nem tagja a NATO-nak, az érdekeink azonosak. A listát a nagyköveten keresztül haladéktalanul rendelkezésre bocsájtják és várni fogják a választ. Megismételte, hogy az ügy sürgős, mivel terv alapján kell dolgozniuk [as they had to work to a plan] és remélte, hogy tudjuk, melyik oldalon állnak.

A miniszterelnök elismerését fejezte ki ezzel kapcsolatban. M. Djilas azt mondta, hogy nem szeretné rabolni a miniszterelnök idejét, mert a politikai kérdésekről már hosszabb megbeszélést folytatott velem, és nem volt köztünk nézeteltérés. Itt megjegyeztem, hogy a miniszterelnököt már a részletekbe menően tájékoztatták a megbeszélésünkről és ennek következtében teljesen tudatában van a jugoszlávok nézetének.

M. Djilas azt mondta, hogy ami az eljövendő hónapokat illeti, nehézségeknek néznek elébe. Különösen a nyersanyagszükségleteikben fognak hiányt szenvedni, amiről külön tárgyalnak. Azt mondta, hogy némely nehézségek adódnak az amerikai szállításokat illetően, habár le kívánja szögezni, hogy ezt egyáltalán nem kritikának szánja. A politikának semmi köze ehhez. Tudja, hogy nekünk is nehézségeink vannak a nyersanyagellátás terén.

A jugoszlávok igen elégedettnek tünnek, és az volt a benyomásom, hálásak voltak, hogy nem utasítottuk el a kérésüket, és hajlottak rá, hogy oly kedvezően és sejtetően [indicative] interpretálják a miniszterelnök válaszát, hogy amint értesülünk róluk, a kérelmeik teljesüljenek – figyelembe véve kötelezettségeinket és szállítási kapacitásunkat.

Ernest Davies
1951. február 2.

(PRO FO 371/95539 RY1192/38G)

⁸⁸ Dedijer, Vladimir (1914–1990) boszniai jugoszláv kommunista politikus. A II. világháború alatt a *Borba* („Harc”) – a Jugoszláv Kommunista Párt lapja – főszerkesztője. 1946-ban a jugoszláv delegáció tagjaként vett részt a párizsi béketárgyalásokon. 1952-től a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja, a párt agitációs és propagandaosztályának szakértője, Tito hivatalos önéletrajzírója. 1955-ben Đilasszal együtt jugoszlávellenes propaganda-tevékenységgel vádolták meg, de csak a politikától tiltották el. 1959-ben Nyugatra emigrált. 1964-ben visszatért Jugoszláviába, majd az 1960-as évek végén végleg az Egyesült Államokban telepedett le.

Josip Broz Tito és Anthony Eden brit külügyminiszter megbeszélései
(részletek)

MEGBESZÉLÉS A KÜLÜGYMINISZTER ÉS TITO MARSALL KÖZÖTT A FEHÉR
PALOTÁBAN, BELGRÁDBAN 1952. SZEPTEMBER 18-ÁN, EBÉD ELŐTT

Jelen vannak:

Mr. Eden
Sir I. Mallet⁸⁹
Sir P. Dixon⁹¹
Mr. Shuckburgh⁹³
Mr. Cheetham⁹⁵
Mr. Priestman

Tito marsall
M. Kardelj⁹⁰
M. Vlahović⁹²
M. Bebler⁹⁴
M. Crnobrnja
M. Brilej
M. Petrić

⁸⁹ Mallet, Ivo (William) (1900–1988) brit diplomata. Karrierjét 1925-ben kezdte, 1951 és 1954 között jugoszláviai, 1954 és 1960 között spanyolországi nagykövet. Jugoszláviai nagykövetté kinevezésével a Szent Mihály és Szent György Rend lovagja lett, 1960-tól pedig a Brit Birodalmi Rend tagja.

⁹⁰ Kardelj, Edvard (1910–1979) szlovén származású, jugoszláv kommunista politikus. 1926-tól a JKP tagja. 1937–1943 között a Szlovéniai Kommunista Liga elnöke, részt vesz a népfelszabadító háborúban. 1945–1947 között a Venezia Giulia (szlovénul és horvátul: Julijska krajina) tartományról szóló olasz–jugoszláv tárgyalások jugoszláv részről történő vezetője. 1948-tól 1953-ig külügyminiszter, 1963 és 1967 között Jugoszlávia elnöke. A munkás öngazgatás teóriájának egyik kidolgozója volt.

⁹¹ Dixon, Sir Pierson (1904–1965) brit diplomata. 1943 és 1947 (1948?) között a külügyminiszter első személyi titkára. 1948 és 1950 között prágai nagykövet, 1950-től 1954-ig a külügyminisztérium helyettes államtitkára, 1954-től 1960-ig az Egyesült Királyság állandó képviselője az ENSZ-ben. 1960-tól 1964-ig párizsi nagykövet. A Szent Mihály és Szent György Rend lovag nagykereszteseinek tagja.

⁹² Vlahović, Velimir Veljko (1914–1975) montenegrói származású jugoszláv politikus. 1935-től a JKP tagja, harcolt a spanyol polgárháborúban (1937). Jelentős szerepet töltött be az Ifjú Kommunista Jugoszláviai Ligájában (*Savez komunističke omladine Jugoslavije*). 1941 őszétől a moszkvai Szabad Jugoszlávia Rádiót vezeti, 1944-től a *Borba* szerkesztője. A háború után tartalékos vezérőrnagy. 1950-ben a jugoszláv ENSZ-delegáció tagja, külügyminiszter-helyettes 1951–1952-ben, 1961-ben a jugoszláv delegáció tagja az el nem kötelezett országok első konferenciáján Belgrádban. Elnyerte a Nép Hőse Rendet 1953-ban.

⁹³ Shuckburgh, Sir Charles Arthur Evelyn (1909–1994) brit diplomata. 1933-ban lépett be a brit diplomáciai karba, korai éveiben szolgált Egyiptomban, Kanadában, Argentínában, Csehszlovákiában. 1951 és 1954 között a külügyminiszter első személyi titkára (*Principal Private Secretary to the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs*). 1962-től 1966-ig Nagy-Britannia állandó képviselője az Észak-atlanti Tanácsban, 1966 és 1969 között Nagy-Britannia olaszországi nagykövete. 1969-ben nyugdíjba vonult, ezt követően természetvédelmi és humanitárius tevékenységekben vett részt.

⁹⁴ Bebler, Aleš Primož (1907–1981) szlovén származású jugoszláv politikus, 1927-től a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség, 1929-től a Jugoszláv Kommunista Párt tagja. Harcolt a spanyol polgárháborúban, majd Jugoszlávia megszállása után a németek ellen Szlovénia területén. Többek között az alábbi pozíciókat töltötte be: Szlovénia pénzügyminisztere, a JKP Központi Bizottsága Külkapcsolati Bizottságának titkára, szövetségi külügyminiszter-helyettes, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság állandó ENSZ-képviselője.

⁹⁵ Cheetham, Sir Nicholas (1910–2002) brit diplomata. 1934-ben lépett be a brit diplomáciai karba, korai éveiben szolgált Görögországban, Mexikóban, Argentínában, 1948-ban kivonult a Vörös Hadsereg megalakulásának 30. évfordulójára rendezett ünnepségről Bécsben, miután Kurasov tábornok beszédében az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát Hitler segítségével vádolta a világháborúra való felkészülésben. 1959 és 1961 között az első nyugati követ Magyarországon. 1964 és 1968 között mexikói nagykövet. Nyugalományaiba vonulása után jelentős történetírói tevékenységet fejtett ki. A Szent Mihály és Szent György Rend parancsnoki keresztjének tulajdonosa volt.

(i) Általános helyzet

Miután a külügyminiszter átadta Churchill üdvözlését Tito marsallnak, a Kardelj-jel előzetesen megbeszéltek szerint, a *külügyminiszter* átfogó képet kívánt festeni a világ helyzetéről, Ófelsége kormányának szemszögéből. A szovjetek európai szándékaival kezdené. Ófelsége kormányának véleménye szerint nem valószínű, hogy az oroszok frontális támadást indítanak, de természetesen ezt is lehetőségként kell számba venni. Nagy-Britannia és szövetségesei ennek tudatában elrettentő céllal építik ki védelmi erőiket, habár az Észak-atlanti Szerződés erőinek lisszaboni programjában⁹⁶ foglaltakhoz képest nem tettek szert az eltervezett mennyiségű hadosztályra Európában, viszont ezen alakulatok is kielégítő mértékben növekszenek, amiről a külügyminiszter részletekkel is szolgált. Ami a légierőt illeti, átmenetileg hátrányban vannak, viszont Nagy-Britanniának már gyártósoron vannak kiemelkedően jó, új repülőgépei. Meggyőződésünk, hogy Európa tényleges védelme nem lehetséges Németország részvétele nélkül. Ezért fontosnak tartjuk, hogy az EVK-megállapodást⁹⁷ minden aláíró ország minél gyorsabban ratifikálja. Némelyik kormány (különösen a francia) lassúsága az aláírást illetően, nyugtalanít minket.

Ekkor *Tito marsall* közbevágott és megjegyezte, hogy a szovjet agresszió elleni védelem problémája Jugoszláviának is szívügye. Egyetért abban, hogy csökken a szovjet agresszió esélye, habár még mindig fennáll egy hajszálnyi esély [latent danger] a frontális támadásra. Viszont ez a veszély aktuálisan kevésbé fenyeget, mert az oroszok tisztelik az erőt és valószínűleg Európa erőgyensúlya egy éven belül stabilizálódni fog. Ugyanakkor a fenyegetett országoknak résen kell lenniük mind katonailag, mind politikailag, mivel az oroszok mesterei mindenfajta nézeteltérés kihasználásának. A marsall azon a véleményen van, hogy egy elhúzódozó fegyveres békeidőszak fog bekövetkezni, amely idő alatt a világon felmerülő problémás kérdések megoldása nagyon lassan fog haladni. Ez idő alatt a védelmi intézkedések tekintetében semmilyen gyengeséget nem engedhetünk meg. Szerencsére az oroszok már nem ringatják magukat abban az illúzióban, hogy egy Jugoszlávia elleni támadás nem vezetne általános háborúhoz. Emiatt a marsall azt gondolja, hogy a Szovjetunió új, hosszú távú – külső és belső – nyomásgyakorlásra épülő politikát vezetett be Jugoszlávia ellen. Azt hiszik, propagandával és egyéb aknamunkával megbolygathatják az országot. De nincs igazuk, mivel az idő Jugoszláviát igazolja. A jugoszláv forrásokat javarészt a védelemre fordítják, s a nép egésze együttesen ellenáll az agressciónak, mint a hasonló célért küzdő nemzetek közösségének tagja. Anélkül, hogy bármilyen hivatalos paktumot kötne, Jugoszlávia szoros együttműködés kialakításán szorgoskodik szomszédjaival. A marsall Görögországot és Törökországot hozta fel példaként,⁹⁸ s hozzáteszi, hogy az sem kerüli el a figyelmét, hogy Olaszország felé szükséges

⁹⁶ Lisszaboni konferencia, 1952. február 20–25. A tanácskozáson 14 ország 35 minisztere vett részt. Ekkor fogadták el a Görögország és Törökország csatlakozásáról szóló döntést. Megegyeztek abban, hogy a kollektív védelem mellett a szervezet feladata a béke, stabilitás és a jólét megőrzése a térségben.

⁹⁷ Európai Védelmi Közösség, 1952-ben, francia kezdeményezésre létrehozott szövetség, amelyet az amerikai hegemóniát és a német újra felfegyverkezés okán kialakult aggodalmakra történő válaszként értelmezhetünk. Az aláírók Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg voltak. A terv négy év előkészület után végül nem valósult meg, mivel a francia nemzetgyűlés nem ratifikálta az egyezményt.

⁹⁸ 1954-ben kötötték meg az ún. II. Balkán-paktumot. 1949-ben Jugoszlávia megszüntette a görög partizánok támogatását, 1952-ben pedig Görögország és Törökország egyazon szövetség, a NATO tagjai lettek, így elhárultak a három balkáni állam együttműködése előtti akadályok. 1953. február 28-án barátsági szerződést kötöttek, ezt 1954. augusztus 9-én katonai szövetséggé bővítették. Ez utóbbi értelmében bármely tagállam háborúba sodródása esetén a másik kettő köteles a segítségére sietni. A cél Jugoszlávia nyugati szövetségi rendszerébe való bekapcsolása volt, mint egyfajta „kültag”. Valójában azonban inkább Jugoszlávia érdekeit szolgálta, hiszen egy ellene irányuló szovjet támadás esetén a teljes Nyugatot rántotta volna bele a háborúba a két NATO-tagállam által. A szerződés sosem működött igazán tökéletesen, végül 1960. június 21-én felbontották.

közeledniük. Ezt viszont vég nélkül megnehezíti a trieszti kérdés.⁹⁹ Tito szerint emiatt ezt a problémát jelen állás szerint jegelni kell [ought to be shelved], s az olasz–jugoszláv együttműködést más, fontosabb területeken kell keresni. Ha Olaszország elfogadná ezt a nézetet, a marsall semmi problémát nem látna abban, hogy – Görögországhoz és Törökországhoz hasonlóan – vezérkari szintű megbeszéléseket folytassanak Olaszországgal, s együtt munkálkodjanak a közös, jó kapcsolat kialakításáért.

(ii) Olasz–jugoszláv kapcsolatok és Trieszt

A külügyminiszter azt mondta, hogy egyetért a marsall által felvázolt általános képpel. Nagyra értékeljük a jugoszláv védelmi törekvéseket és őszintén szeretnénk segíteni, amennyire korlátozott erőforrásaink ezt megengedik. Tiszta szívünkől támogatjuk Jugoszlávia együttműködését Görögországgal és Törökországgal, ahogy mindig is bátorítottuk ezt. A külügyminiszter azonban nem ért egyet azzal, hogy Signor De Gasperi¹⁰⁰ könnyen mellőzhetné a trieszti kérdést. Olaszország belpolitikai helyzete ezt nem teszi lehetővé. Európai szemszögből nézve Olaszország problémáit, [a külügyminiszter] aggódik, hogy a következő olasz választásokon¹⁰¹ Signor De Gasperi manőverezési képessége meg fog bicsaklani [being crippled] a neofasiszták előretörése miatt. Signor Togliatti¹⁰² előretörése sem kívánatos. A külügyminiszter biztos abban, hogy Signor De Gasperi a számukra legmegfelelőbb vezető Olaszország élén, és őszintén szeretné a trieszti probléma rendezését. A külügyminiszter ezután teljes egészében idézte a témába vágó üzenetet, amit Mr. Achesontól¹⁰³ szeptember 10-én kapott.

Tito marsall azt mondta, hogy addig nem lát megnyugtató lehetőséget a kétoldalú párbeszédre, amíg Olaszország ragaszkodik a háromhatalmi deklarációhoz.¹⁰⁴ Teljesen megérti Signor De Gasperi belpolitikai nehézségeit, de attól tart, hogy nagyrészt az olasz kormány felelős azért, hogy a trieszti probléma ekkorára dagadhatott. Ők [az olaszok] eddig is a gátlás-

⁹⁹ 1945. június 9-én Belgrádban kötött megállapodást Jugoszlávia, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok. A megállapodás értelmében az ún. Júliai tartományokat A és B megszállási zónára osztották. Az A zóna (Trieszt, Görz – Gorizia, Gorica – körzetén kívül Pula városa is) a szövetségesek, míg a délebbi B zóna jugoszláv fennhatóság alá került. A Morgan-vonal képezte a két zóna határát. 1947. február 10-én Jugoszlávia megkapta a teljes B zóna mellett Pulát is. Ezt követően létrehozták a Trieszti Szabad Területet, melyet ugyancsak A és B részre osztottak. 1954. október 5-én a londoni egyezmény értelmében felosztják a Trieszti Szabad Területet (olaszul: *Territorio libero di Trieste*, szlovénul: *Svobodno tržaško ozemlje*, horvátul: *Slobodni teritorij Trsta*), melynek következtében az A zóna Olaszországhoz, a B zóna Jugoszláviához került. A vitás kérdést végül majd az 1975. november 10-én megkötött osimói olasz–jugoszláv egyezmény zárja le, ekkor születnek meg a mai határok.

¹⁰⁰ De Gasperi, Alcide (1881–1954) dél-tiroli olasz kereszténydemokrata politikus, Olaszország 44. miniszterelnöke 1945–1953 között. Bel- és külügyminiszteri posztot is betöltött, utóbbit két alkalommal. Az Európai Szn- és Acél-közösség Főtanácsának második elnöke is volt.

¹⁰¹ Az 1953. június 7-én megtartott választás után a Kereszténydemokrata Párt megőrizte első helyét, s De Gasperi alakíthatott kormányt, azonban jelentős (8,4%-os) szavazatvesztést könyvelhetett el. A választás jelentős újfasiszta, monarchista és szocialista előretörést hozott, a kommunisták pedig szerény mértékben növelni tudták arányukat és megőrizték a második legerősebb párt szerepét. Augusztus 2-án végül le is kellett mondania De Gasperinek.

¹⁰² Togliatti, Palmiro (1893–1964) olasz szocialista, majd kommunista politikus, 1945–1946 folyamán a De Gasperi-kormány igazságügy-minisztere. 1964-től város viseli a nevét a Volga partján.

¹⁰³ Acheson, Dean Parker (1893–1971) 1949–1953-ig Truman kormányában külügyminiszter. Részt vett a Marshall-terv kidolgozásában. A hidegháborús szembenállás amerikai külpolitikájának meghatározó alakja volt. A Truman-doktrína kidolgozásában is fontos szerepet játszott.

¹⁰⁴ A Szovjetunió 1947-ben 12 kormányzó kinevezését utasította el a Trieszti Szabad Területen, ezért a három szövetséges hatalom közleményt adott ki 1948. március 20-án, amelyben a teljes terület olaszoknak való átadására tettek javaslatot. Miután a szovjet–jugoszláv konfliktus eskalálódott, ez lekerült a nyugat hatalmak napirendjéről. Az 1954. október 5-én Londonban tartott négyhatalmi konferencián – az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Jugoszlávia és Olaszország részvételével – megegyeztek abban, hogy az A zónát Olaszország, a B zónát pedig Jugoszlávia kapja meg (londoni memorandum).

talán agitációra ösztönöztek, és a megegyezés, valamint az együttműködés terén nem álltak elő konkrét javaslatokkal. Az sem helyénvaló, hogy a trieszti rendezés az olasz belpolitikában szerepet játszóktól függjön. Ami Jugoszláviát illeti, nem áll módjában további áldozatokat hozni. A világon sehol sincs olyan kormány, amely annyira a közhangulattól függne, mint Jugoszláviában. A jugoszláv emberek a háború óta hozzászórtak, hogy olyan rezsim van hatalmon, amely a kívánságaik alapján cselekszik. Ennélfogva korlátozott, hogy Jugoszlávia Trieszt kapcsán mekkora engedményt ajánlhat Olaszországnak. Ennek ellenére a jugoszlávok különböző konkrét javaslatokkal álltak elő. Kondomíniumot¹⁰⁵ javasoltak. Jugoszlávia szintén hajlandó feladni Capodistriát, Izolát, Piranót, de ezért cserébe meg kell kapnia Zaulét, Skedenjét. Abba pedig soha nem egyezik bele, hogy egy összefüggő itáliai területsáv kapcsolja össze Trieszt városát Capodistriával stb. Másrészt Jugoszlávia hajlandó az olaszok felé biztosítani a vasúti és közúti összeköttetést Trieszt városa és Monfalcone között. Jugoszlávia számára azonban a jelen körülmények között szóba sem jöhet, hogy népszavazást tartsanak a [Trieszti] Szabad Területen, amely annyit szenvedett a fasiszta elnemzetlenítés politikájától.

A külügyminiszter válaszában elismerte, hogy a Marsall ugyanolyan kapcsolatra törekszik Olaszországgal, mint Görögországgal és Törökországgal. De a trieszti egyezség nélkül ez nehezen értelmezhető gyakorlati politikai lépésként.

Tito marsall elismerte, hogy jelenlegi politikájuk esetleg a valóságtól elrugaszkodottnak tűnhet, de meg van győződve afelől, hogy mindez megmutatja jó szándékukat egy olyan megoldásra, amely eddig páratlan módon hiányzott. Ha az olasz kormány őszintén együttműködne a megoldás keresésében, s Triesztből a választási kampányban nem csinálnának tényt, a jugoszlávok nem aggódnának az újfasiszta és a kominformos lármázás [rant] miatt.

A külügyminiszter azt mondta, nem hiszi, hogy a területi kérdéseket illetően olyan nagy lenne a különbség az olasz és a jugoszláv álláspont között. Személy szerint nem szeretne konkrét megoldást ajánlani, de előnyben részesítené, ha közvetlen párbeszéd formájában egyeznének meg az egész terület megosztásáról.

Tito marsall megismételte, hogy az ehhez fogható megbeszélések sehova sem vezetnek, ha Olaszország kiindulásként a háromhatalmi deklarációra helyezkedne.

A külügyminiszter emlékeztette [Titót] arra, hogy nem ő a szerzője a deklarációnak, Tito marsallnak meg kell értenie, hogy Őfelsége kormánya ezt a nyilvánosság előtt nem vonhatja vissza. Habár az előző uralkodó kormánya [His late Majesty's Government] 1951. március 15-én nyilvános nyilatkozatban megerősítette, hogy továbbra is támogatják [maintain] a háromhatalmi deklarációt, vagyis hogy „megbékélés révén történő megegyezéssel” [kell rendezni a kérdést]. Ez önmagában arra utal, hogy Őfelsége kormánya a területmegosztást preferálja, szemben azzal, hogy az egész területet Olaszországnak adja. A külügyminiszter ezután megismételte azt a garanciát [assurance], amit Tito marsallnak a három nagykövet augusztus 18-án adott, miszerint amennyiben az olasz és a jugoszláv kormányok kölcsönösen elfogadható egyezségekre jutnak, Őfelsége kormánya kész nyilvános nyilatkozatot adni arról, hogy nem létezik területi probléma Olaszország és Jugoszlávia között, s egyik ország részéről sem támogatnának olyan elképzelést, amely az olasz békeszerződésben vagy a jelen megegyezésben foglaltakon túl további területi változást helyezne kilátásba.

A külügyminiszter azt mondta, biztos abban, hogy Jugoszlávia nagy lehetőséget mulasztana el, ha az olasz választások előtt nem törekedne a kérdés területi megosztás mentén történő rendezésére, amit aztán az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok és Franciaország jóváhagyna.

Tito marsall azt mondta, hogy egy későbbi megbeszélésen szeretne visszatérni a trieszti

¹⁰⁵ Latin eredetű kifejezés, jelentése közös uralom, fennhatóság. Jelen esetben Jugoszlávia és Olaszország Trieszt feletti közös ellenőrzését érthetjük alatta.

kérdésre. Jugoszlávia soha nem egyezne bele egy olyan megoldásba, amelyet külső erők kényszerítenek rá és mélyen bizalmatlan marad az olasz irredentizmussal szemben.

(iii) Szovjet–kínai kapcsolatok

A *külügyminiszter* azt mondta, épp most kapott egy arra utaló táviratot, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok becslései a moszkvai szovjet–kínai csúcstalálkozóról¹⁰⁶ egyeznek. Nyilvánvalónak tűnik, hogy Mandzsúriában az oroszok állnak nyerésre [had got the best of the bargain]. Habár nyilvánvalóan beleegyeztek, hogy az év végén visszaadják a mandzsúriai vasutat Kínának, azonban Port Arthur és Dairen [ma: Dailan] szovjet megszállását határozatlan időre meghosszabbítanák.¹⁰⁷ Röviden, a kínai pozíció a Szovjetunióval szemben sokkal gyengébb lesz, mint 1950-ben volt.

Tito marsall egyetértett a megállapítással.

(iv) Németország

Tito marsall azt mondta, hogy Németországgal kapcsolatban a jugoszláv kormány több mint egy évvel ezelőtt jól körülhatárolt álláspontot fogalmazott meg. Úgy gondolják, hogy a nyugatnémet megszállásnak amint lehet, véget kell vetni; a szövetségi kormánynak egy bizonyos határig megengedhetik az újrafegyverkezést, s arra kellene ösztönözni őket, hogy foglalják el helyüket a nyugati közösségben. A demokráciának nagyobb esélye van a túlélésre, ha Nyugat-Németország minél hamarabb egyenlő jogokat szerez.¹⁰⁸ Ezekben a pontokban a jugoszláv kormány határozottnak helyesli a brit álláspontot. Azonban Németország végleges egyesítése már sokkal nehezebb kérdés. A marsall azt gondolja, hogy az idő Oroszország ellen dolgozik, s a kelet-németországi közhangulat egyre jobban szovjetellenessé válik. Fontos, hogy ezt az oroszok ellen fordítsák [turn the tables on], hogy pl. az egyesüléssel, fegyverkezéssel kapcsolatban saját szlogenjeiket fordítsák ellenük.

(Ennél a pontnál az ülést ebédszünet miatt felfüggesztették.)

(v) Trieszt és katonai tervek

A külügyminiszter Tito marsallal folytatott megbeszélése során az utóbbi az iránt érdeklődött, hogy Mr. Acheson szeptember 10-i üzenetében összeköti-e a trieszti kérdést bizonyos, a katonai tervezésre vonatkozó javaslatokkal.

A *külügyminiszter* azt felelte, hogy ez nincs így. Mind mi, mind az amerikaiak úgy érezzük, hogy haditerveket kell készítenünk, de tartunk attól, hogy az addig nem lenne kellően hatékony, amíg a trieszti kérdés miatt nem tisztázódnak az olasz–jugoszláv kapcsolatok.

A *marsall* nem fejtett ki más véleményt.

¹⁰⁶ 1952 augusztusában érkezett Moszkvába a kínai kormányfő, Csou En-laj, ahol szeptember közepéig tárgyalt Sztálinnal a vitás kérdéseikről. A baráti viszony kifejezésén kívül a Szovjetunió átengedte Kínának az addig közösen üzemeltetett ún. „mandzsúriai vasútvonalat”, de a megegyezés szerint a Sárga-tengerbe benyúló Port Arthur kikötőjét továbbra is közösen használhatták.

¹⁰⁷ Ez nem így történt, 1950-ben átadták a szovjetek a kínaiak részére a területet.

¹⁰⁸ A koreai háború kitörése okán felmerült Nyugat-Németország felfegyverzése. Adanauer már 1950 augusztusában felajánlotta Németország részvételét egy Nyugat-Európa ellen irányuló támadás kivédésében, ha megszüntetik a szövetségesek és Németország közötti hadiállapotot, és elismerik, hogy a Németországban állomásoztatott csapatok célja a külső támadás elhárítása. 1950 szeptemberében az amerikai, angol, francia külügyminiszterek a New York-i konferencián meg is állapodtak abban, hogy a nyugat-európai hadseregben a nyugatnémetek is részt vehetnek. Mivel az EVK-szerződés nem jött létre, végül 1955. május 6-án lett a NATO tagja az NSZK, s vált *de jure* is megalapozottá az NSZK felfegyverzése.

Jelen vannak:

Mr. Eden
Sir I. Mallet
Sir P. Dixon
Mr. Shukburgh
Mr. Cheetham

Tito marsall
M. Kardelj
M. Bebler
M. Brilej
M. Vlahović

(i) Védelem

Tito marsall azokra az előkészületekre utalt, amelyeket a nyugati hatalmak saját védelmük megszervezésére tesznek. Olykor megkérdezik, Jugoszlávia miért nem vesz részt ebben? Feltetelezik, hogy az ok, amiért Jugoszlávia nem csatlakozik a NATO-hoz, az, hogy a szívük legmélyén úgy gondolják, újra kibékülhetnek az oroszokkal. Teljesen rosszul gondolják ezt. Jugoszlávia helyzete különleges. A jugoszlávok és az oroszok vitája nemcsak az oroszok agresszív szándékaival függ össze. Számít az ideológiai tényező is, mert Jugoszlávia okkal elengedhetetlen az oroszokkal szemben, ami a többi nyugati országot nem érdekli. A jugoszláv kormánynak figyelembe kell vennie az a befolyást, amit az oroszok Oroszországon kívül gyakorolnak, különösen a szomszédos csatlós államokban. Kénytelenek ezért óvatosan viselkedni. A nemzeti függetlenségük forog kockán. A közös védelmet illetően megbeszélést folytatott az amerikaiakkal a katonai konzultáció kérdésével kapcsolatban. [Tito] úgy gondolja, hogy ez nagyon szükséges azért, hogy támadás esetére terveket dolgozhassanak ki. Viszont bármilyen olyan javaslat [ami arról szólna], hogy a NATO-hoz kell csatlakozniuk, az hátrányos lenne rájuk nézve.

A külügyminiszter azt mondta, hogy ezt tökéletesen megérti.

Tito marsall azzal folytatta, hogy Jugoszlávia népe megérti és elfogadja kormányuk arra irányuló lépéseit, hogy erősítsék kapcsolatukat Görögországgal és Törökországgal. Az emberek azt is megértik, hogy az olaszokkal való kapcsolatokat is erősíteni kell. Fontos, hogy a lépésenként haladjanak, tekintettel a közvélemény alakulására. Jugoszlávia akkor lenne igazán hasznos a Nyugat számára, ha egységes nemzetként a NATO-n kívül maradna, s nem megosztott közvéleménnyel a NATO tagja. Ha a következő lépés a nyugati államok kormányaival folytatott vezérkari megbeszélés lenne, arra készen állnak.

A külügyminiszter ezzel alapján egyetért. Amikor a jugoszláv kormány úgy érzi, hogy eljött az ideje a vezérkari tárgyalásoknak, készen fogunk rá állni.

Tito marsall azt mondta, nem hiszi, hogy erre a távoli jövőben kell sort keríteni. A Nyugattal folytatott jugoszláv katonai együttműködés mind Jugoszláviának és függetlenségének, mind a nyugati államoknak hasznos lenne. Ha néha erős kifejezéseket is használnak véleményük kifejtésében, azt csak azért teszik, mert úgy gondolják, hogy fontos szerepet játszanak Európa védelmében. Azt gondolják, hogy a béke oszthatatlan. Amikor katonai segílyt kérnek, abban hisznek, hogy fontos szerepet játszhatnak bármilyen, a jövőben bekövetkező háborúban. Magyarország, Bulgária és Románia megfelelő mennyiségű szállítmányt kap az oroszoktól,¹⁰⁹ ezért Jugoszlávia arra törekszik, hogy elég erősek legyenek ahhoz, hogy ha a csatlós or-

¹⁰⁹ Magyarország konkrét példáján keresztül szemlélítve: 1948 végén többek között a Jugoszláviával való megromlott viszonyra való hivatkozással az eredetileg öt évre tervezett magyar hadseregfejlesztést két és fél év alatt kellett végrehajtani, ennek értelmében például a Szovjetunió 9,5 millió dollár értékben repülő és páncélos kiképzéshez szükséges fegyverzetanyagot szállított, valamint 1949-ben tízszeresére növelték a Honvédelmi Minisztérium

szágok korlátozott célú támadást akarnak kezdeményezni, akkor azt meg tudják még akadályozni, mielőtt az nagy[obb] háborúvá eszkalálódna. Céljuk védelmi jellegű. Tito marsall azt mondja, hogy nézete szerint, ha Európa bármely részén agresszióra kerül sor, akkor Jugoszlávia nem maradhat ki [a háborúból]. Abba minden európai ország bele fog sodródni.

A külügyminiszter azt mondta, ő ennél is továbbmenne. A világon aligha történhet valahol olyan agresszió, amibe a teljes szabad világ ne bonyolódna bele. Megismételte, hogy habár nem beszélhet az Egyesült Államok vagy Franciaország kormánya nevében, Őfelsége kormánya készen áll a vezérkari szintű megbeszélésre, amikor arra a marsall elérkezettnek látja az időt.

Tito marsall azt mondja, mindenkinek tudnia kell, hogy mi a feladata egy támadás esetén. A védelmet előre meg kell tervezni.

A külügyminiszter egyetért azzal, hogy nem szabad megismétlődnie 1941-nek.

Tito marsall azt mondja, 1948 óta a jugoszláv kormány eltökölt, hogy bármilyen Jugoszlávián keresztül történő támadás olyan nehéz legyen, amennyire csak lehetséges. A marsall elégedett a fejlődéssel, amit külső segítséggel hajtanak végre.

(ii) Gyarmati kérdések

A külügyminiszter a gyarmati kérdésekre [is] utalt. A brit kormány hisz abban, hogy gyarmatait fokozatosan az önrendelkezés felé vezeti. Ezt a politikát néhány ország esetében már véghezvitték¹¹⁰, s más területeken is alkalmazni fogják. Viszont úgy gondolják, hogy politikájukat fokozatosan kell végrehajtaniuk. Az oroszok mindig nehézséget támasztanak, s a külügyminiszter reméli, ha a jugoszláv kormány úgy véli, hogy egyes esetekben nem a helyes lépést tesszük meg, a jugoszlávok ezt bizalmasan fogják velünk megbeszélni, ahelyett hogy nyíltan a bírálókat támogatnák, akiknek az esetében az őket motiváló tényezők gyakran kétségesek.

Tito marsall azt mondja, hogy ez teljesen helyes megállapítás.

A külügyminiszter megjegyzi, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szövetségében folytatott megbeszélésekre gondol. Mindig is készen állunk arra, hogy megbeszéljük ezen problémákat a barátainkkal és sosem szégyelljük gyarmatpolitikánkat. De nem szeretjük, amikor a dél-amerikaiak és más országok falhoz szorítanak minket [put on the spot]. Konkrétan a görögök ciprusi igényét említi. Lehet, hogy Ciprus¹¹¹ lesz a Közép-Keleti Parancsnokság [Middle East

büdzsét. Az elkészült haditerv hasonlított az 1941. tavaszi német támadásra, legalábbis a Magyar Honvédség (Néphadsereg) szerepköre megegyezett, azaz a Duna-Tisza-közén támadt volna Szabadkát körülölelve, párhuzamosan a jugoszláv Bánáton át Belgrád felé előretörő szovjet főerőkkel. A hadműveletekben részt vettek volna még román, bolgár, albán erők is. A kérdéssel kapcsolatban ld. pl.: Dr. Helgert Imre – Vass Jenő Sándor (szerk.): *A hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Bp., 2006. 302–315.; Király Béla: *Honvédségből Néphadsereg*. Bp., 1989. 162–173.; Okvát Imre: *Bástya a béke frontjain*. Bp., Debrecen, 1998.

¹¹⁰ A II. világháborút követően elsőként Ázsiában indult meg a korábbi gyarmati rendszer felbomlása. India már 1946 óta tárgyal Londonnal a függetlenségről. Az eseményeket a bombayi flottalázadás felgyorsította, melynek hatására Dzsaváharlál Nehru kormányalakításra kapott engedélyt, elkerülendő a függetlenségi háborút. 1947-ben Clement Attlee bejelentette, hogy Anglia kivonul Indiából, de az augusztusi függetlenséget nyomban hindu–muszlim ellenségeskedés követte, mely során a muszlimok lakta területek Pakisztán néven alakítottak saját államot. A két ország csatlakozott a Nemzetközösséghez, melynek nevéből a tagok függetlenségét hangsúlyozandó vették ki a „Brit” jelzőt ugyanezen évben. 1948-ban vált függetlené Brit-India maradék része, Burma és Sri Lanka, míg a Közel-Keleten a Palesztina feletti brit megszállást ENSZ-határozat szüntette meg.

¹¹¹ 1878-ban az Egyesült Királyság vette át a sziget irányítását az Oszmán Birodalomtól, majd az I. világháborúban annektálta (miután az Oszmán Birodalom a németek oldalán lépett be a háborúba). Görögország és Törökország is igényt tartott a szigetre, előbbi történelmi és etnikai, utóbbi földrajzi érvek alapján. 1950-ben a sziget 600 000 lakójának 80%-a görög, 18%-a török, 2%-a egyéb nemzetiségű volt. A szigeten élő görögök gerillacsapatokat szerveztek, céljuk a britek és a törökök kiűzése volt. 1959 februárjában Karamanlisz görög és Menderes török minisz-

Command] központja. Ezért szóba sem jöhet, hogy odaadjuk a görögöknek, továbbá azt a törökök sem fogadnák el még akkor sem, ha mi hajlandók lennénk erre, de persze nem is vagyunk azok.

Tito marsall azt mondja, súlyosabb probléma is van a világon, mint a görögök ciprusi igényei és az egyéb hasonló követelések. Ezeket egy időre félretehetik. Foglalkoznunk kell viszont Jugoszlávia Szovjet-Oroszországgal [sic!] szembeni különleges helyzetével. Egészen pontosan a marokkói és tunéziai kérdésre gondol.¹¹² Jugoszláviának elvek mentén kell politizálnia. Nem kívánnak az oroszokkal versenyezni abban, hogy ki legyen az elnyomott népek pártfogója. Viszont csak úgy tudják az orosz propagandát leleplezni, ha kitartanak saját elveik mellett. Nem mindig értünk egyet az ilyenfajta kérdésekben [értsd: a britekkel], de amikor a békét és a biztonságot veszélyeztető fontosabb kérdésekről van szó, akkor egy oldalon kell állnunk.

A *külgügyminiszter* azt mondta, Malaját¹¹³ szeretné megemlíteni, mint olyan példát, ami megmutatja, milyen veszélyesek a gyarmatpolitikát érintő szovjet támadások. Nagyszámú brit erők állomásoznak Malaján, és jelentősek a gyarmati önkéntes csapatok is. A gurkák mellett kelet-afrikaiak is vannak. Az oroszok folyamatosan adagolják propagandájukat ezen területeken, aminek célja a politikai nyugtalanság keltése. Ez közvetlen kapcsolatot mutat a gyarmatellenes propaganda és a szovjet kommunizmus elleni küzdelem között.

Kardelj közbevágott, hogy a jugoszláv kormány általában nem gyarmatellenes, különösen, ha a béke kérdéséről van szó. Egyes gyarmatokon élők helyzete valóban rosszabb lenne, ha magukra hagynák őket. Más szempontból viszont vannak olyan, még gyarmati irányítás alatt élő népek, kiknek fejlettsége olyan mértékű, hogy a törekvéseiket és a problémáikat figyelembe kell venni.

A *külgügyminiszter* ezzel egyetértett. Példának Szudánt¹¹⁴ említette. A szudániaknak teljes szabadságot ígértünk. Így népszavazást tartanak novemberben, s ők maguk döntenek a jövőbeli nemzetközi státuszukról. Nem tudja, hogyan fognak dönteni, de abban bizonyos, hogy nem fognak az Egyiptomhoz való csatlakozásra szavazni. Erre egy nagyon jó indok is van, mégpedig az, hogy Szudán virágzik, miközben Egyiptom csődbe jutott.

Kardelj azt mondja, a jugoszláv kormány semmilyen okot nem lát arra, hogy Szudán csatlakozzon Egyiptomhoz.

Tito marsall megerősítette ezt a nézőpontot.

---

terelnökök Zürichben tárgyaltak a ciprusi probléma megoldásáról. Makáriosz érsek, a ciprusi görögök vezetője és Fazil Küçük, a ciprusi török közösség vezetője megegyeztek abban, hogy a sziget legyen független. Végül 1960 augusztusában vált függetlenné Ciprus, elnöke Makáriosz érsek, alelnöke Küçük lett. A megállapodás ellenére Görögország, Törökország és az Egyesült Királyság továbbra is felügyelte Ciprus belügyeit.

¹¹² Mindkét terület függetlenségre törekedett Franciaországtól. A tunéziai függetlenség kivívása Habiíb Burgiba vezetésével történt 1952–1956 között, befejeződéseként pedig Burgiba 1957-es elnökké választását említhetjük. Marokkóban az *Isztiklál* (Függetlenség) Párt 1944-es kiáltványa volt az első fontos mérföldkő. V. Mohamed szultánt 1953-ban a franciák száműzték, helyébe pedig a népszerűtlen Mohamed ben Arafá került, amire válaszul a franciákkal szembeni aktív ellenállásba kezdtek a marokkóiak. 1955-ben visszatérhetett V. Mohamed, a következő évben pedig a franciák és a spanyolok is lemondtak a terület feletti védnökségről.

¹¹³ A korábbi Brit-Malajzia helyén a britek 1946-ban létrehozták a Maláj Uniót, amely 1948-tól a Maláj Államszövetség, majd 1963-tól a Malajzia nevet viselte. 1957-ig brit protektorátus volt, csak ezután vették fel a Nemzetközösségbe.

¹¹⁴ 1952 júliusában Gamel Abden Nasszer ezredes vezetésével megbuktatták I. Fárúk királyt, helyére II. Fuád került Egyiptomban, s ez hatással volt Szudánra is. Szudán függetlenné válására végül csak 1956. január 1-jén került sor, miután az egyiptomiak lemondtak a két ország egyesítéséről.

(iii) Szovjetunió és csatlósai

A *külgügyminiszter* azt mondja, szeretné megismerni Tito marsallnak a jelenlegi albániai helyzetről alkotott véleményét.

Tito marsall úgy véli, hogy az ország nyugtalannak tűnik. A rezsimmel szemben nagy az elégedetlenség; úgy tűnik, gyengül Hodzsa miniszterelnök helyzete, és még az is elképzelhető, hogy rivalása, Shehu megbuktatja.

A *külgügyminiszter* úgy látja, hogy a Francia Kommunista Párt legutóbbi szakadása az albán helyzetre is hatással lehet.

Tito marsall ezzel egyetértett és kifejezte azon véleményét, hogy [a lakosság] általában egyre türelmetlenebb a szovjetek által uralt területeken és a csatlós államokban. Különösképpen Csehszlovákia esetében valószínűsíti ezt.

A *külgügyminiszter* által meghívott Sir P. Dixon azon véleményének adott hangot, hogy habár kétségtelenül zúgolódnak a csehszlovákiai rezsimmel szemben, azonban a csehek és a szlovákok már hozzáadzódtak a külföldi uralomhoz, és a lázadás szelleme hiányzik belőlük.

Tito marsall azt gondolja, habár a hatás nem fog azonnal érződni, Jugoszlávia 1948-as lépése nem marad következmények nélkül a csatlós országokra nézve sem. Az a mondat, hogy „az isten malmai lassan őrölnek, de biztosan”, Szovjet-Oroszországra és a csatlós államokra is alkalmazható.

A *külgügyminiszter* rákérdezett, vajon Tito marsall úgy gondolja-e, hogy a Nyugat túlértékeli a Szovjetunió erejét.

Tito marsall helyeslően válaszolt. Európa csodálja a Szovjetunió nagy méreteit, és megijedt attól a gondolattól, hogy a szovjet hadseregek megszállják az angol kikötőket [Channel Ports; ironikus utalás]. Személy szerint úgy véli, hogy az orosz emberek ösztönösen az agresszív lépések ellen vannak. Jól harcolnak hazájuk védelméért, de nem könnyű őket rávenni arra, hogy egy másik országot megtámadjanak.

(iv) A német újra felfegyverkezés

A *külgügyminiszter* visszatért a német egyezmények ratifikálásának kérdésére. Elképzelhetőnek tartja, hogy a következő év nehéz esztendő lesz, ezért a németek toborzását meg kell kezdeni. A német egyezmények ratifikációs folyamata azonban nagyon lassan halad. A németek abban reménykednek, hogy [az egyezményt] ez év őszén jóváhagyják, de a franciák várhatóan a következő év elejéig nem tudják ratifikálni. [A *külgügyminiszter*] némiképp zavarja a franciák viselkedése. Az a gond, hogy [bár a franciák] találták ki az Európai Védelmi Közösséget, most mégis bizonyos aggodalmaik támadtak.

Tito marsall azt mondja, hogy a dolgok kevésbé kielégítőek a háború utáni Franciaországban. Úgy gondolja, hogy a franciák Németországgal szembeni viselkedése helytelen. A viselkedésüknek ennél készségesebbnek kellene lennie. A franciák például hibáznak abban, hogy ragaszkodtak a Saar-vidékhez.¹¹⁵

A *külgügyminiszter* azt mondja, hogy legalább a Saar-vidékkel kapcsolatosan [fokozatosan] javul a helyzet. A M. Schuman¹¹⁶ és dr. Adenauer¹¹⁷ közötti újabb megbeszélések ígéretesnek

¹¹⁵ A Saar-folyóról elnevezett fejlett iparvidék az I. és a II. világháborút követően is francia megszállás alá került, de Franciaországnak egyik alkalommal sem sikerült a szinte kizárólag németek által lakott vidéket annektálnia. 1957. január 1-jétől német-francia szerződés alapján a Saar-vidék *de facto* is a Német Szövetségi Köztársaság része lett. Azóta Saarbrücken székhellyel külön tartománya a föderatív német államnak.

¹¹⁶ Schuman, Robert (1886–1963) francia politikus, 1947–1948-ban, majd szintén 1948-ban hat napig újból francia miniszterelnök, 1948-tól 1953-ig *külgügyminiszter*. Lotaringiában született, anyanyelve a német egyik dialektusa volt, csak az iskolában tanult meg franciául. Fontos szerepe volt a NATO és az Európai Szén- és Acélközösség létre-

tűnnek. Valójában mindegyik alkalommal, amikor M. Schuman és dr. Adenauer közösen fog-
nak hozzá valamilyen probléma rendezéséhez, akkor általában mindig jól sikerül azt kezel-
niük. Az egyik gond az Európai Védelmi Szerződéssel az, hogy úgy mondjam, azt bizottsági
szinten kezelték, és nem közvetlenül a francia és német vezetés [foglalkozott vele].

Találkozó a külügyminiszter és Tito marsall részvételével Bledben, vacsora után 1952.
szeptember 22-én

Jelen vannak:

Mr. Eden
Sir I. Mallet
Sir P. Dixon
Mr. Cheetham

Tito marsall
M. Ranković¹¹⁸
M. Kardelj
M. Bebler

Trieszt

(115. számú bécsi távirat a Külügyminisztériumnak 1952. szeptember 24-én.)

Trieszttel kapcsolatban további megbeszélést folytattam Titóval szeptember 22-én Bled-
ben. A találkozóra a kérésemre került sor, Titót elkíserte Ranković, Kardelj és Bebler, mind-
hárman részt is vettek a megbeszélésen. A két utóbbi (mindkettő szlovén) időnként vehemen-
sebben beszéltek, mint Tito. A hangulat közvetlen volt, a jugoszlávok barátságosak [genial]
voltak. Nem úgy tűnt, hogy nehezményeznék állhatatosságom, bár közel három óra alatt sem
sikerült hatást gyakorolnom rájuk. Viselkedésükben nem lehetett nem észrevenni a határozott-
ságot és a kompromisszumokra való minimális hajlandóságot. Ami engem illet, egyértelműen
nyilvánvalóvá tettem, hogy nem fogok közvetíteni, de azt mondtam, hogy teljesen biztos sze-
retnék lenni a jugoszláv álláspontban a saját és az általam, valamint Acheson úr tájékozta-
tására. Nyilvánvalóvá tettem, hogy legalábbis jelenleg nem áll szándékunkban, hogy azt, ami
a találkozón történik, továbbítsuk egy harmadik fél részére. Tito ezt megköszönte, és bele-
egyezett abba, hogy a legszigorúbb titoktartás közepette informáljam Achesont.

2. Azzal kezdtem, hogy megkérdeztem Titót, van-e valamilyen bátorító híre számomra.
Rögtön azt válaszolta, hogy a jugoszláv kormány álláspontja meglehetősen szilárd. Kondomí-
niumot szeretnének megoldásnak. Ha ez a felvetést nem fogadják el, csak a jelenlegi zó-
nahatárok mentén mennének bele a szabad terület felosztásába. Tito és a két szlovén miniszter
hosszasan kifejtették véleményüket arról, hogy a jugoszláv nép nem engedné meg a kormá-
nyuknak, hogy további engedményeket tegyenek, és Ranković, szerbként beszélve, helyeselte
álláspontjukat.

3. Azt mondtam, hogy meglehetősen csalódott vagyok. Még mindig azt gondolom, hogy a
jugoszláv kormány képes lesz sokkal inkább államférfihoz méltó döntést hozni. Én magam

---

hozásában. Az 1950-es *Schuman-terv* Jean Monnet elképzelése volt, amelynek politikai felelőse volt a francia kül-
ügyminiszter. A szén és acél közös felügyelet alá helyezése kifejezte a béke iránti vágyat, s lehetővé tette a jövő-
döbeli egységes Európa alapkövének letételét.

¹¹⁷ Adenauer, Konrad Hermann Josef (1876–1967) német kereszténydemokrata politikus, a Német Szövetségi Köztár-
saság első kancellárja (1949–1963), 1951 és 1955 között külügyminiszter is. Jelentős szerepe volt az NSZK Nyugat-
Európába való integrálódásában.

¹¹⁸ Ranković, Aleksandar (1909–1983) szerb nemzetiségű jugoszláv politikus. Már a királyi Jugoszláviában a kom-
munista párt tagja, a II. világháború idején a partizánmozgalomban Tito egyik legfontosabb harcostársa. 1948-tól bel-
ügyminiszter, az OZNA (*Odeljenje zaštite naroda*, azaz Népvédelmi Osztály) és az UDBA (*Uprava državne bezbed-
nosti*, Állambiztonsági Szolgálat) megszervezője. 1963-tól Jugoszlávia alelnöke, 1966-ban kegyvesztetté válik, miu-
tán kiderül, hogy az emberei még Titót is lehallgatták.

nem próbálkoztam meg az olasz kormány álláspontjának tolmácsolásával, sem Őfelsége kormányának szóvivőjeként a konkrét javaslat előmozdításával. Nagyon erős személyes benyomásom maradt azonban az, hogy a Trieszt-probléma végérvényesen megmérgezné az olasz–jugoszláv viszonyt, kivéve, ha a jugoszlávok készek lennének bizonyos engedmények megtételére a B zónában. Ami a kondomíniumot illeti, az ötlet nagyon szépen hangzik, de a gyakorlatban, ahogy azt a britek a saját kárukra is megtanulták, soha nem működne. Az Új-Hebridákon¹¹⁹ sem működött jól, amikor nekünk ott voltak a franciák partnerként. Az igazat megvallva, az olaszok és a jugoszlávok – akiknek az egymás iránti kölcsönös bizalmatlansága igen magas fokú –, sem lennének képesek a közös igazgatás működtetésére. Bárhogyan is nézzük, a kondomínium semmiképpen sem lenne tartós megoldás. Másrészt, ha a *status quo* állandósítaná az olasz elkeseredettséget, az táplálná azokat az irredenta ambíciókat, amelyeket én ugyanannyira el akarok kerülni, mint Tito.

4. Ezért arra kértem a jugoszláv vezetőket, hogy még egyszer alaposan gondolják át a kompromisszum lehetőségét, amelyben az olasz nemzeti büszkeséget és a B zónában kompakt módon élő olasz népesség érdekeit is figyelembe lehetne venni anélkül, hogy fontosabb szlovén vagy jugoszláv szövetségi érdekek csorbulnának. Arra gondolok, hogy Capodistriára, Izolára és Joeanóra ismét kiterjesztenék az olasz fennhatóságot egy olyan, a lehető legvékonyabb területsávval együtt, amely biztosítaná a kapcsolattartást köztük és Trieszt városa között. Szélesebb nemzetközi összefüggésben [vizsgálva a kérdést], bármilyen kis áldozat megtetele megéri.

5. A jugoszláv vezetők a felvetést udvariasan, de határozottan elutasították. Azt mondták, hogy ez nagyon igazságtalan lenne a szlovénokkal szemben. Még a saját területi megoldásuk következtében is több tízezer szlovén kerülne Olaszországhoz Trieszt városában és az A zónában. Javaslatom alapján több szlovént, *i.e.* akik az olasz part menti városokban élnek, áldoznának fel, és további több ezer belső területeken élőt érintene hátrányosan gazdasági szempontból. Szlovénia elvesztené minden tengeri kijáratát, s megfosztaná történelmi jogaitól, amelyek azóta léteztek, amióta Capodistria (Kopar) [sic!] tiszta szlovén város lett. S mindezt hatezer vitathatatlanul olasz kedvéért. A jugoszláv kormány nem feledkezett meg arról, hogy nemzetközi látószögből is megvizsgálja a problémát. De azt gondolják, hogy ha az államférfiúi szemlélet valahol hiányzik, akkor ezt csak de Gasperinél lehet keresni, aki hajlandó a trieszti problémát tovább gerjeszteni látszólag pár ezer, három kis part menti városkában élő olasz kedvéért. Magának követelve ezeket, gúnyt űz mind a szlovén jogokból, mind a gyakorlati és gazdasági szükségletekből. Habár a jugoszlávok azt gyanítják, hogy az olasz politika nem annyira a B zónával kapcsolatban érdekelt, mivel az csupán egy Jugoszláviával szembeni hosszas területkövetelési sorozat első lépése lenne, amelyet egymás után terjesztenének elő, ha a jugoszláv kormány bármilyen gyengeséget mutatna. Csak abban az esetben győződnenek meg az olasz álláspont módosulásáról, ha az olasz kormány őszintén törekedne arra, hogy más területeken javítsa a kapcsolatokat Jugoszláviával, miközben a trieszti problémát félretennék.

6. Válaszképpen röviden összegeztem eddigi érveimet, s azt kérdeztem Titótól, hajlandó lenne-e csak Capodistriát feladni, azzal együtt, hogy kommunikációs csatorna kötné Trieszt-hez. Ezen a ponton kis esély mutatkozott arra, hogy meggyengül Tito álláspontja, de a szlovén miniszter közbeszólásának köszönhetően Tito ezt a javaslatot is elutasította.

7. Ez időre már majdnem három órája vitakoztunk térképek segítségével és nem sok értelme volt, hogy még egyszer megvizsgáljuk [a kérdést]. Céлом az volt, hogy folytassuk a

¹¹⁹ Szigetcsoport Óceániában, 1887-től francia–brit kondomínium. Egy, a két ország haditengerészeiből álló bizottság irányította a területet. 1904-ben a brit–francia szövetség létrejöttének egyik fontos feltétele volt érdekeik elhatárolása az Új-Hebridákon, így az ún. *entente cordiale* szerződés egyik pontja is foglalkozik a kérdéssel.

megbeszélést annak reményében, hogy ha a jugoszláv vezetők továbbra is ilyen csökönyösek maradnak, legalább határozottságot, mint Ófelsége Kormányának és az Egyesült Államok kormányának a trieszti kérdéshez való igen komoly hozzáállásának bizonyítékaként könyvelnék el. De most már az ingerültség jeleit kezdték mutatni, és arra a következtetésre jutottam, hogy semmit sem nyernénk azzal, ha tovább folytatnánk a vitát. Ezért azzal zártam le a megbeszélést, hogy megkérdeztem Titót, megerősíti-e, hogy az ő részükről a jugoszláv kormány készen áll arra, hogy elfogadjon egy, a területeket a jelenlegi határázóna mellett felosztó tartós megegyezést. Tito megerősítette, hogy ez így van, ugyanakkor nyilvánvalóvá tette, hogy önként nem hozakodhat elő egy ilyen javaslattal. Befejezésként azt mondtam, hogy tájékoztatni fogom Achesont a jugoszláv álláspontról, s konzultálni fogok vele a jövőbeni lépésekről.

8. Mielőtt tegnap Ljubljanában [sic!] felszálltam volna a gépemre, Kardeljgel még egyszer röviden visszatértünk a trieszti kérdésre, és arra ösztönöztem, hogy a Jugoszláv Kommunista Párt hamarosan következő kongresszusán a felszólalók ne mondjanak propagandabeszédeket Trieszttel kapcsolatban.¹²⁰ Az álláspontomat megértően fogadta és közölte, hogy már megtették a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy a háttérbe szorítsák a trieszti kérdést.

Találkozó a külügyminiszter és Tito részvételével Brdóban 1952. szeptember 22-én

Jelen vannak:

Mr. Eden
Sir I. Mallet
Sir P. Dixon
Mr. Shukburgh
Mr. Cheetham

Tito marsall
M. Kardelj
M. Ranković
M. Bebler
M. Brilej

Sugarhajtású repülőgép

Az ebéd közben *Tito marsall* a külügyminisztert arra kérte, hogy személyesen járjon közbe azért, hogy Jugoszlávia sugarhajtású repülőgépeket és hajtóműveket szerezhessen Nagy-Britanniától. Kifejtette, hogy mivel a Szovjetunió MiG típusú sugarhajtású gépekkel¹²¹ látta el balkáni csatlósait, ezért életbevágóan fontos Jugoszlávia számára, hogy legyenek sugarhajtású vadászrepülőik. Hamarosan meg fogják [őket] keresni az Egyesült Államokból [hogy tőlük szerezzenek] sugarhajtású gépeket, de a jugoszláv kormány tudatában van a legújabb brit tervezésű gépek kiválóbb mivoltának, ezért nagyon szeretnének kapni a brit repülőgépekből és kiképzési felszerelésekből. Katonai és ellátási csatornákon keresztül már felvették a kapcsolatot az illetékes brit minisztériumokkal és iparágak [képviselőivel], de nehézségek adódtak a jugoszláv óhajok teljesítésében. Tito marsall több mint hálás lenne [would be most grateful], ha a külügyminiszter bármi módon segítene.

A *külügyminiszter* azt mondta, teljesen megértette a fentieket és a sugarhajtású gépek megszerzése ügyében szimpátiát érez a jugoszláv szándékokkal kapcsolatban. Megígérte, hogy utána néz a helyzetnek és minden tőle telhetőt meg fog tenni. A Londonban fellépő nehézségekről nem volt tudomása, de feltételezi, hogy a pénzügyi helyzettel és a szállítási [ne-

¹²⁰ 1952. november 2–7. között tartották meg Zágrábban a JKP VI. kongresszusát. Tudomásunk szerint valóban nem történt ilyen témában felszólalás, a beszédek inkább Sztálin-ellenes élűek voltak. Ekkor nevezték át a Jugoszláv Kommunista Pártot Jugoszláv Kommunista Szövetségre.

¹²¹ Magyarország és Bulgária 1951-ben, Románia 1952-ben állította rendszerbe a MiG–15-eiket. (100 years-100 artefacts. 120. <http://www.scramble.nl/orbats/bulgaria>; http://www.roaf.ro/en/istorie4_en.php)

hézségekkel] állhatnak összefüggésben. Szövetségeseink és más vásárlóink sok megrendeléssel látják el iparunkat, de úgy véli, hogy a prioritásokat tekintve a jugoszlávok jogos igényekkel léptek fel.

Tito marsall kifejezte háláját és megemlíttette, hogy Lord Alexander¹²² Dapcevic tábornoknak¹²³ utalt arra, hogy véleménye szerint általánosságban jogosak a jugoszláv katonai igények.

A *külügyminiszter* megjegyezte, bízik abban, hogy a licenc [jogokkal] kapcsolatban kevés problémával fognak szembesülni, de legalább két évig tartana, hogy a jugoszlávok által gyártott sugárhajtású gép a levegőbe emelkedjen. Ezért azt ajánlja, a jugoszláv kormány fordítson nagyobb figyelmet arra, hogy készen vásároljon repülőgépeket és kiképzési eszközöket [training facilities].

A *külügyminiszterrel* később folytatott személyes beszélgetésen *Tito marsall* azt mondta, Jugoszlávia készen áll arra, hogy dollárban fizessen a gyártási jogokért, a célból, hogy a sugárhajtású gépekhez hajtóműveket készíthessenek. A *külügyminiszter* megragadta az alkalmat és hangsúlyozta, azért, hogy Őfelsége kormánya megindokolhassa e modern sugárhajtású gépek eladását a jugoszláv fél részére, jelentősen növekednie kell a két ország közötti kereskedelmi forgalomnak. *Tito marsall* azt mondta, készen állnak ennek megvitatására, és *Bebler* példaként megemlíttette, hogy a *külügyminiszter* azt mondta neki, csaldódott, milyen kisszámú brit gépkocsi van Jugoszláviában.

A beszélgetés folyamán *Tito marsall* azt mondta, Jugoszlávia 300 millió dollárt költ évente védelmi célokra, mióta szakított Szovjet-Oroszországgal. A következő évben kiadásai 600 millió dollárra fognak emelkedni. Mindezek csak a saját költségek, az USA-tól kapott támogatásokon felül. Ez 23%-át képviseli a nemzeti jövedelemnek. Ezekbe az adatokba beletartozik az utak, laktanyák stb. építése, valamint a hadianyagok gyártása.

A későbbiekben a *londoni jugoszláv nagykövettel* és a többi jugoszláv képviselővel folytatott megbeszélésen nyilvánvalóvá vált, hogy a jugoszlávok az alábbiakat akarják:

- (i) kisszámú sugárhajtású gyakorló-repülőgép;
- (ii) gyártási jogok a sugárhajtású gépek hajtóműveihez;
- (iii) gyártási jogok a sárkányszerkezetekhez [air frames];
- (iv) lehetőség a pótalkatrészekhez való hozzájutáshoz;
- (v) lehetőség a jugoszláv pilóták kiképzésére az Egyesült Királyságban.

M. Brilej elismerte, hogy eddig ő maga sem tudta pontosan megfogalmazni, mit is akarnak a jugoszlávok. Most úgy látja, a legfontosabb, hogy kisszámú repülőgéppel támogassuk őket, azon célból, hogy ne csak kiképezzük a jugoszlávokat, hanem kellő önbizalmat is adjunk a számukra, tekintettel a szovjet csatlósállamoknak történő sugárhajtású gépek szállítására.

¹²² Alexander, Harold Rupert Leofric George, Tunisz grófja (1891–1969) brit katonatiszt. 1911-ben kezdte meg szolgálatát hadnagyként a hadseregben. Harcolt az I. világháborúban, 1934-től dandártábornok, 1937-től vezérőrnagy, 1940-től altábornagy, 1942-től vezérezredes, 1944-től tábornagy. Franciaországban, Nagy-Britanniában, Burmában, Észak-Afrikában, Olaszországban töltött be parancsnoki beosztásokat a II. világháború alatt. 1946-ban nyugállományba vonult, 1946-tól 1952-ig Kanada kormányzó tábornoka. 1952-től 1954-ig védelmi miniszter volt, 1959-ig folytatott aktív politikai tevékenységet.

¹²³ Dapčević, Peko (1913–1999) jugoszláv altábornagy. A tárgyalás időpontjában a Jugoszláv Néphadsereg vezérkari főnökének helyettese, 1955-től vezérkari főnöke.

Trieszt

Bledben a reggeli [elfogyasztása] közben, a külügyminiszter távozásának napján Tito marsall felvette a kérdést, hogy lehetséges alternatív megoldás a kondominium megalapítása lenne, s pár év múlva ezt követné a népszavazás. A külügyminiszter nem tartotta a legjobb megoldásnak Tito elképzelését. Habár az a benyomása Tito marsall javaslatára ügyében, hogy a kondominium létrejötte és a népszavazás megtartása közötti időintervallumnak nem szükséges hosszúnak lennie.

Menetközben az úton Bledből Ljubljana repterére a londoni jugoszláv nagykövet azt mondta Sir P. Dixonnak, hogy magánvéleménye szerint a legjobb megoldás a területek felosztása lenne az akkori határvonára mentén pár kiegészítéssel, amelynek értelmében Kopert, Isolát és Piranót Olaszországnak adnák, Zaulét [pedig] Jugoszláviának. Amikor Sir P. Dixon rávilágított arra, hogy ez magában hordozza azt a hátrányt, hogy a három olaszországi város elszakad Trieszttől, M. Brilej azt mondta, úgy gondolja, a gyakorlatban nem kellene, hogy kommunikációs probléma merüljön fel.

(PRO FO 371/125016 ZP27/1/G)

SZIGORÚAN TITKOS

FELJEGYZÉS A TITO MARSALLAL FOLYTATOTT TALÁLKOZÓJÁRÓL, MELYET A MINISZTERELNÖK TÉRKÉPSZOBÁJÁBAN TARTOTTAK 1953. MÁRCIUS 19-ÉN 12:15 ÓRAKOR

JELEEN VANNAK

Brit részről:

Az igen tiszteletreméltó Winston S. Churchill miniszterelnök, a Parlament tagja

Az igen tiszteletreméltó Anthony Eden, a parlament tagja, külügyminiszter¹²⁴

Az igen tiszteletreméltó Alexander Tunisz grófja, védelmi miniszter
Sir Nevil Brownjohn altábornagy¹²⁷
vezérkari főnök, Védelmi Minisztérium

G. W. Harrison
külügyminisztérium

E. Shuckbrugh
külügyminisztérium

Jugoszláv részről:

Tito elnök

Őkegyelmessége Popović
külügyminiszter¹²⁵

Őkegyelmessége Velebit
nagykövet¹²⁶

Bebler
külügyminiszter-helyettes

Šumonja tábornok¹²⁸

Oresčanin tábornok

katonai, légügyi és tengerészeti attasé¹²⁹

Dr. Vratusa

¹²⁴ Nagy karriert befutó konzervatív politikus, 1935–1938 között, Stanley Baldwin és Neville Chamberlain kormányainak külügyminisztere, majd dominium-ügyi és védelmi miniszter. Az 1940-es kormányváltás után az első és második Churchill-kormányban ismét külügyminiszter, a másodikban miniszterelnök-helyettes is. Politikai pályafutásának csúcsa miniszterelnöksége volt, 1955 és 1957 között.

¹²⁵ Popović, Vladimir (1914–1972) montenegrói származású jugoszláv diplomata, politikus, katonatiszt. 1930-tól az Ifjú Kommunisták Jugoszláviai Ligájának, (*Savez komunističke omladine Jugoslavije*), 1932-től a JKP-nak a tagja. 1937-től részt vett a spanyol polgárháborúban, legmagasabb rendfokozata kapitány (százados). 1941-től bekapcsolódott a népfelzabáló háborúba, 1944-től vezérőrnagy és egyben a 3. partizán hadtest parancsnoka és komisszárja. 1945-ben Jugoszlávia első kommunista nagykövete a Szovjetunióban, 1946-ban a jugoszláv ENSZ-delegáció tagja, 1946–1947-ben részt vett a szovjet–jugoszláv gazdasági tárgyalásokon Moszkvában. 1948-ban külügyminiszter-helyetessé nevezték ki és egyben beválasztották a JKP Központi Bizottságába. 1949-ben az ENSZ-közügylésben a nyugati hatalmaktól segítséget kérő jugoszláv delegáció vezetője, 1950 és 1954 között londoni jugoszláv nagykövet, 1956-tól 1958-ig Vietnamban és Kínában volt nagykövet. Haláláig az elnökség titkári pozícióját is betöltötte. Elnyerte a Nép Hőse Rendet.

¹²⁶ Velebit, Vladimir Vlatko (1907–2004) horvát származású jugoszláv politikus. 1939-től a JKP tagja, 1941-től partizán. Előbb partizán, később a Legfelsőbb Parancsnokság hadbíróságának vezetője, majd a nagy-britanniai jugoszláv katonai küldöttség vezetője. Legmagasabb pozíciója Jugoszláviában külügyminiszter-helyettes, az ENSZ-ben az Európai Gazdasági Bizottság végrehajtó titkárságának titkára.

¹²⁷ Brownjohn, Nevil (1897–1973) brit katonatiszt. 1915-ben kezdte meg szolgálatát, a II. világháborúban már vezérőrnagy, 1944-ben helyettes vezérkari főnök Eisenhower főhadiszállásán. 1950 és 1952 között helyettes vezérkari főnök altábornagyi rendfokozatban, 1956 és 1958 között főszállásmester vezérezredesként. 1958-ban nyugdíjazták. A Brit Birodalom Rendjének nagykeresztos lovagja volt.

¹²⁸ Šumonja, Miloš (1918–2006) horvát származású jugoszláv katonatiszt. Eredetileg tanár, 1941-től részt vett a népfelzabáló háborúban, 1942-től a JKP tagja. 1945 és 1947 között a Frunze Katonai Akadémián kapott továbbképzést. 1967 és 1970 között vezérkari főnök volt. Legmagasabb rendfokozata: altábornagy. Elnyerte a Nép Hőse Rendet 1953-ban.

¹²⁹ Oresčanin, Bogdan (1916–1979) horvát származású jugoszláv katona, diplomata. 1941-től JKP tagja, részt vesz a népfelzabáló háborúban. Különböző parancsnoki beosztásokat tölt be előbb tisztként, majd 1944-től tábornokként. Legmagasabb rendfokozata: altábornagy. A háború után többek között londoni katonai attasé, a horvát *szábor* tagja, különböző diplomáciai feladatokat lát el a Távol-Keleten. 1951-ben elnyerte a Nép Hőse Rendet.

SZIGORÚAN TITKOS

A MINISZTERELNÖK [kiemelések az eredeti iratban] kihangsúlyozta, hogy a fő fronton a szovjet seregek elkerülhetetlenül Németországon keresztül a Rajnáig fognak előretörni és esetleg behatolnak Franciaországba. Emiatt a legnagyobb jelentőséget a jobbszárnynak tulajdonítja és melegen fogadja a megegyezést, amelyet Jugoszlávia Görögországgal és Törökországgal kötött. Reméli, hogy a jobbszárnynak elég szilárdan tudják tartani ahhoz, hogy a stratégiai légi offenzíva Oroszország szívéig hatolhasson. Hisz abban, hogy talán két vagy három hónapos időtartamon belül a Kremlben [székelő] szovjet kormányt annyira megfélemlítik és az orosz ipar és a kommunikációs hálózat annyira tönkremegy, hogy az orosz seregek és a légierjük már nem lesznek képesek a háború folytatására. Habár ezen idő alatt Párizs, Brüsszel és Koppenhága túszként orosz kezekbe kerülhet, [de] mindaddig, amíg a jobbszárny töretlen marad, a fekete-tengeri kijáratokat még mindig elzárhatjuk az ellenségtől. Ez lehetővé teszi, hogy az Adrián keresztül erősítést és főszerelést szállítsanak Jugoszláviának.

TITO MARSALL, bár általában egyetértett a miniszterelnök meglátásával, azt mondta, szükséges, hogy mindjárt az elején megkíséreljenek erős csapást mérni az ellenségre, mert a kezdeti szakaszban elért siker nagy hatással lesz a szovjetek moráljára. Úgy véli, a jövő háborúi nagyon mozgékonyság lesznek, és csapást kell terveznünk [plan to strike]. A jugoszlávok azzal számolnak, hogy a szovjetek két fő támadást intéznek: elsőként Magyarországon keresztül Trieszt felé azzal a céllal, hogy éket verjenek Jugoszlávia és a nyugati hatalmak közé; másodikként Macedónián és Albánián keresztül az Adriáig azzal a céllal, hogy elszigeteljék Jugoszláviát Görögországtól. Hogy szembenézzenek ezen fenyegető veszélyekkel, tizenkét hadosztályt koncentráltak az északnyugati területekre. A Görögországgal kötött egyezmény alapján immár nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a macedóniai frontnak, ahol a meglévő tizenkét hadosztályt még kettővel szándékoznak megerősíteni. Nem akarják szabályos ütközetekben elvesztegetni erőiket a fölényben lévő ellenséges erőkkel szemben, hanem rugalmas védelmet terveznek. E terv értelmében keményen dolgoznak, hogy fejlesszék az oldalirányú kommunikációt az ország belsejében. Egyetértett a miniszterelnökkel abban, hogy ahhoz, hogy ezzel az átkaroló támadással szembenézzenek, szándékukban áll fellegvárként tartani Jugoszláviát, jó belföldi távközlési hálózattal.

TITO MARSALL azt mondta, az olaszok a Brenner-hágó vonalánál tervezik a védelmet, de jugoszláv nézőpontból inkább egy magyar határhoz közelebbi állás szükségeltetik. Hangsúlyozta, terveket kell kidolgozniuk azért, hogy összekapcsolják Jugoszlávia és Közép-Európa védelmét. Attól tart, hogy – a gyenge, Ausztriában állomásozó szövetséges erőkkel – a védelem összeomolhat és Jugoszlávia arra kényszerül, hogy visszavonuljon dél felé, lehetővé téve így az ellenségnek, hogy elfoglalja Zágrábot és más fontos közlekedési csomópontokat. Azt mondta, próbált már terveket egyeztetni Handy tábornokkal, miszerint összekapcsolódna a Központi Szektorral,¹³⁰ de az utóbbi hatásköre túl szűk.

A megbeszélés folyamán az alábbi pontokat érintették:

(a) A „Standing Group” most készít elő olyan utasítást, amely új, szélesebb alapokon nyugvó vezérkari megbeszélésekről szól.

(b) Megbeszélést folytattak egy, az Adriától Ausztrián át történő, észak felé irányuló stratégiai csapás lehetőségéről, azért, hogy a szovjetek Németország felé nyomuló szárnyát

¹³⁰ „Centre Sector”. A kifejezés a NATO vasfüggőnnyel szembenező arcvonalának középső harmadára utalhat.

fenyegetessék. Kihangsúlyozták, hogy a brit csapatok Németországban teljesen fölvonultak és eleinte nem fog rendelkezésükre állni kellő erő egy ilyen feladatra, valamint, hogy a jugoszlávok önmagukban esetleg nem lennének elég erősek. Egy ilyen ellencsapás kibontakoztatásának lehetősége további megfontolást igényel.

(c) Az oroszok várhatóan Isztambul felé is előretörnek, azzal a céllal, hogy éket verjenek Törökország és Görögország közé. M. Popović azt mondta, hogy egy Macedóniából kiinduló ellentámadás veszélye visszavonulásra kényszerítené a szovjeteket egy, a szorosok elleni támadástól.

(d) Nem történt még olyan a történelemben, hogy egy folyó vonalát oldalirányú védelmi vonalként sikeresen tartottak volna.

(e) Az oroszok célul fogják kitűzni, hogy amilyen gyorsan csak lehet, elérjék a Rajnát annak érdekében, hogy repülőtereket szerezzenek, ahonnan vadászgépekkel kísérhetik az Egyesült Királyság elleni bombázótámadásokat. A Nyugat-Németországban állomásozó szövetséges csapatok könnyen mozgathatóak és nagy arányban vannak köztük páncélos alakulatok.

Végezetül TITO MARSALL egyetértett a MINISZTERELNÖKKEL abban, hogy lehetetlen tartani egy összefüggő vékony vonalat. Jobb, ha mélységi védelmet szerveznek, hogy így befedjék azt az irányt, amerre az ellenség páncélos hadosztályai várhatóan előrenyomulnak. Vezérelvként erőteljes és megfelelően időzített ellencsapás indítására van szükség.

(PRO FO 371/107835 WY1054/102/G)

Háromhatalmi (brit, amerikai, francia) és jugoszláv katonai tárgyalások Jugoszlávia katonai megsegítéséről

SZIGORÚAN TITKOS bizalmas információ

1953. szeptember 10.

JELENTÉS AZ 1953. AUGUSZTUS 24–28. KÖZÖTT WASHINGTONBAN MEGTARTOTT HADÜGYI TÁRGYALÁSOKRÓL, AMELYEK A BRIT, AZ AMERIKAI, A FRANCIA ÉS A JUGOSZLÁV HADSEREG DELEGÁCIÓI KÖZÖTT ZAJLOTTAK.

1. A találkozót Washington D.C.-ben, a Pentagon épületében tartották a három hatalom (az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Franciaország) és Jugoszlávia katonai küldött-segeinek részvételével 1953. augusztus 24–28. között.

2. Az alábbi küldöttek voltak jelen a konferencián:

Franciaország képviselőiben:

P. Ely tábornok¹³¹ (csak az első napon)

P. Stehlin dandártábornok¹³³

P. Poncet kapitány

Az Egyesült Királyság képviselőiben:

W.H. Stratton dandártábornok¹³⁷

Jugoszlávia képviselőiben:

L. Vuković tábornok¹³²

D. Lekić tábornok¹³⁴

M. Dasović dandártábornok

B. Pečotić ellentengernagy¹³⁵

V. Bobanj dandártábornok¹³⁶

F. Poglajen dandártábornok¹³⁸

¹³¹ Ely, Paul-Henri-Romuald (1897–1975) francia katonatiszt. 1944–1945-ben a Szövetséges Expedíciós Haderő Főhadiszállásának francia összekötője. 1945-től ideiglenes, 1946-tól állandó vezérőrnagy. 1949 és 1953 között a Brüsszeli Szerződés Katonai Bizottságának francia képviselője, 1953-ban az egyesült államokbeli Francia Katonai Misz-szió vezetője. 1953–1954-ben és 1956–1959 között vezérkari főnök. 1961-ben nyugdíjazták.

¹³² Vuković, Ljubo (1915–1976) montenegrói származású jugoszláv katonatiszt. Már a királyi hadseregben tisztként szolgált. Olasz hadifogságba esett az 1941. áprilisi háború alatt, de megszökött. 1941-től részt vett a népfelszabadító háborúban, ugyanebben az évben be is lépett a JKP-ba. A neretvai csatában sikeresen harcolt. A háború után 1946 és 1948 között a Vorosilov Katonai Akadémián tanult. Később a vezérkari akadémia parancsnoka, majd 1955 és 1961 között a Jugoszláv Néphadsereg vezérkari főnöke volt. Elnyerte a Nép Hőse Rendet 1951-ben.

¹³³ Stehlin, Paul (1907–1975) elzászi származású francia katonatiszt. 1935 és 1939 között a berlini francia nagy-követségen szolgált mint légi attasé és katonai tanácsos. 1940-ben Norvégiában harcolt, 1941-ben német nyomásra Darlan eltávolította Vichyből. Német fogságból megszökte Afrikába menekült, Dakarba. Az észak-afrikai angolszász partraszálláskor a szövetséges légierő és de Gaulle közötti kapcsolatot biztosítja. A világháború befejeződése után Londonban katonai légi attasé, 1950-től dandártábornok. 1960 és 1963 között a francia légierő főparancsnoka hadse-regtábornokként (*général d'armée aérienne*). 1963-ban nyugállományba vonult, de Gaulle államtanácsossá nevezte ki. A polgári életben elhelyezkedve előbb különböző cégek irányításában vett részt, később ezzel párhuzamosan poli-tikai pályára lépett.

¹³⁴ Lekić, Danilo (1913–1986) montenegrói származású jugoszláv katonatiszt, diplomata. 1935-ben lett a JKP tagja, részt vesz a spanyol polgárháborúban, majd francia koncentrációs táborba kerül. Hazatérése után, 1941-ben az 1. pro-letár brigád parancsnoka, 1943-tól a 16. hadosztályé, 1944-től a 12. hadtesté. Még a háború alatt a Vorosilov Ve-zérkari Akadémián tanult, 1956 decemberéig a Jugoszláv Néphadsereg tábornoka, majd diplomáciai pályára lépett. 1951-ben elnyerte a Nép Hőse Rendet.

¹³⁵ Pečotić, Bogdan (1912–1998) horvát származású jugoszláv haditengerészeti tiszt. 1941-től volt a JKP tagja, részt vett a népfelszabadító háborúban. Elvégezte a Vorosilov Katonai Akadémiát. A háború után különböző parancsnoki beosztásokban szolgált, többek között volt a jugoszláv haditengerészet vezérkari főnöke is. Legmagasabb rendfoko-zata: ellentengernagy.

¹³⁶ Bubanj, Viktor (1918–1972) horvát származású jugoszláv katonatiszt. 1939-ben csatlakozott a JKP-hoz. 1940–1941-ben a Jugoszláv Királyi Légierőnél szolgált, a német megszállás után pedig részt vesz a népfelszabadító hábo-rúban. Krasznodar pilótaiskolájában, a Szovjetunióban kapott kiképzést 1944–1945-ben. 1949-től dandártábornok, 1955-től altábornagy, 1965-től tábornok. 1972-ben szívrohamban hunyt el. Elnyerte a Nép Hőse Rendet.

¹³⁷ Stratton, William Henry (1903–1989) brit katonatiszt. Szolgálatát 1924-ben kezdte meg, a II. világháborúban dan-

B.A. Casey, a légierő parancsnoka¹³⁹

Az USA képviselőtében:

L.L. Lewnitzer tábornok¹⁴⁰ (csak az első napon)

C.D. Eddleman dandártábornok¹⁴²

J.W. Harmony tábornok¹⁴³ (csak a negyedik napon)

R.M. Lee ezredes (a konferencia jegyzője)

Cocks ezredes (tolmács)

L.V. Posich kapitány (tolmács)

D. Dulić ezredes

Kofler ezredes

A. Jeričević parancsnok

F. Lolić ezredes¹⁴¹

Seserina ezredes

Dr. Bruner (tolmács)

S. Brovet (tolmács)

Dr. Vodušek (tolmács)

A tárgyalások napirendje és jegyzőkönyve:

3. A konferencia napirendjét és a tárgyalások szó szerinti feljegyzéseit az „A” és „M” mellékletekben¹⁴⁴ csatoljuk. Az alábbiakban összegezzük a tárgyalásokon érintett témaköröket.

dártábornokként a vezérkarnál és a 8. hadseregénél, Olaszországban is szolgált. A világháború után a Rajnai Hadsereg parancsnoka 1949-ig. 1949 és 1952 között az Összevont Vezetési Főiskola (*Combined Staff College*) parancsnoka, 1952-től 1953-ig a washingtoni brit katonai stáb feje. 1957-ben megkapta a Bath Rend parancsnoki keresztjét, Legmagasabb rendfokozata: altábornagy. 1960-ban nyugállományba vonult.

¹³⁸ Poglajen, Franc (1916–1999) szlovén származású jugoszláv katonatiszt. 1941-től vett részt a népfelszabadító háborúban, 1942-től a JKP tagja. Különböző parancsnoki beosztásokban szolgált a világháború alatt, 1948-ban elvégezte a Frunze Akadémiát. Legmagasabb rendfokozata: vezérezredes. Elnyerte a Nép Hőse Rendet 1953-ban.

¹³⁹ Casey, Bernard Adolf (1904–1979) brit katonatiszt. 1930-ban kezdte meg szolgálatát, előbb pilóta, majd oktató. A II. világháború alatt Irakban és Nagy-Britanniában szolgált. 1948-tól Tengah támaszpontján, Szingapúrban, 1953-tól a Marham légi bázison, Angliában látott el parancsnoki beosztásokat. 1956-ban nyugdíjazták. A Brit Birodalom Rendjének tisztje volt.

¹⁴⁰ Lemnitzer, Lyman Louis (1899–1988) amerikai katonatiszt. Szolgálatát a West Point Katonai Akadémia után 1920-ban kezdte meg. A II. világháborúban az észak-afrikai és szicíliai partraszállások megtervezésében is segédkezett. 1942-től dandártábornok, 1944-től vezérőrnagy. 1950-ben 51 évesen ejtőernyős kiképzés után a 11. légi szállítási hadosztály parancsnoka lesz, majd 1951-től a koreai háborúban a 7. gyaloghadosztály parancsnoka. 1952-ben kinevezik altábornaggyá. 1957-től vezérkari főnök, 1960-tól 1963-ig a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke, 1963 és 1969 között a Szövetséges Fegyveres Erők Főparancsnoka a NATO-ban. Legmagasabb rendfokozata: hadseregtábornok (négycsillagos tábornok). 1969-ben befejezte katonai szolgálatát.

¹⁴¹ Lolić, Franjo (?–?) horvát származású jugoszláv katonatiszt. Az áprilisi háborúban műszaki tiszt a királyi tengerészeti légierőnél, majd Korfura menekülése után a 352. (jugoszláv) repülőszázad tagja a Brit Királyi Légierőnél mint műszaki tiszt. 1948-ban a légierő műszaki parancsnoka. Legmagasabb rendfokozata: ezredes.

¹⁴² Eddleman, Clyde Davis (1902–1992) amerikai katonatiszt. Szolgálatát 1924-ben kezdte meg, 1943 és 1945 között Walter Krueger vezérkarában segédtiszt, Ausztráliában. 1944 végétől dandártábornok. Távol-keleti és egyesült államokbeli szolgálata után 1949-ben került Triesztbe mint az amerikai csapatok parancsnokhelyettese. 1950 novemberétől 1954-ig a Tervezési Osztály vezetője (*Chief of Plans Division*). Legmagasabb beosztása: 1960-tól 1962-ig a vezérkari főnök helyettese. Legmagasabb rendfokozata: hadseregtábornok (négycsillagos tábornok). 1962-ben befejezte katonai szolgálatát.

¹⁴³ Harmony, John William (1900–?) amerikai katonatiszt. 1944-ben részt vett a dél-franciaországi partraszállásban, a 36. hadosztály 141. gyalogezredének kötelékében ezredesként. 1958–1959-ben a XIV. hadtest parancsnokaként eltöltött sikeres szolgálataért a Hadsereg Kiváló Szolgálatáért Érdemérmét (*Army Distinguished Service Medal*) kapta.

¹⁴⁴ A konferencia „A” melléklete 7 napirendi pontot sorol fel: 1. a szovjet és/vagy csatlós fenyegetéssel kapcsolatos háromhatalmi és jugoszláv becslések; 2. a három nyugati hatalom hozzáállása egy esetleges fenti fenyegetéskor; 3. a jugoszláv haderő készenlétének, mozgósítási terveinek és logisztikai lehetőségeinek megvitatása; 4. Jugoszlávia megvédésének háromhatalmi és jugoszláv koncepciója; 5. jugoszláv védelmi tervek (különös tekintettel Észak-Jugoszláviára); 6. a jugoszlávok által kért katonai (műveleti és logisztikai) segítség és 7. annak megvitatása, hogy a tárgyalás minként szolgálhatja a további katonai megbeszéléseket. Az „M” melléklet az egyes ülések szó szerinti jegyzőkönyveit tartalmazza.

Hírszerzés:

4. A jugoszláv becslések szerint az országukat érő támadás esetén az ellenséges erők nagysága a következő lesz:

- a, Észak-Jugoszlávia ellen kb. 19–23 hadosztály
- b, Közép-Jugoszlávia ellen kb. 15–16 hadosztály és
- c, Délkelet-Jugoszlávia ellen kb. 20–26 hadosztály, melyet további 6–8 hadosztály támogatna.

A tartalékosokat is beleszámítva az ellenséges országok összesen 75–80 hadosztállyal tudnának támadást indítani.

5. Háromhatalmi oldalról a következő számításokat végeztük el:

- a, 17–19 hadosztály Magyarországról és Kelet-Ausztriából Észak-Jugoszlávia ellen
- b, 6–8 hadosztály Románia felől Belgrád és Közép-Jugoszlávia ellen
- c, 6–9 hadosztály két hullámban Dél-Jugoszlávia ellen
- d, kb. 4–5 szovjet hadosztály maradna tartalékban, de ez a szám szükség esetén jelentősen növekedhet.

6. Habár a jugoszláv számítások első ránézésre túlzónak tűnhetnek, a tárgyalások előrehaladásával nyilvánvalóvá vált, hogy a tényleges eltérés nem számottevő. Az eltérés fő okaként azt kell megemlíteni, hogy a jugoszlávok nem csak azokat az erőket vették számításba, amelyeket az ellenséges országok az első támadás alkalmával vetnének be, hanem a teljes haderőt, amely Jugoszlávia gyors, tartós és teljes megszállásához szükséges. A Ljubljana-térség fenyegetettségére (ez egyben az egyik legközvetlenebb háromhatalmi érdek) vonatkozó jugoszláv számítások meglepően egyező értékeket mutattak a mi számításainkkal. Feltételezésük szerint Észak-Jugoszláviát két fő irányból érhetné támadás: 7 hadosztállyal Ausztria szovjet övezetéből, Kelet-Ausztrián keresztül Klagenfurt és Villach irányából Udine felé, így fenyegetve a jugoszláv bal- és hátsó szárnyat; a másik 8–10 hadosztály Magyarországról nyugati irányba haladna. Ezt azonnal 4–6 hadosztály követné. [A jugoszlávok] nem ragaszkodnak görcsösen a térséggel kapcsolatos saját számításaihoz és hajlandóak bizonyulnak elfogadni, hogy a mi számításaink valószínűleg ugyanolyan pontosak, mint az ő értékeik.

7. A jugoszlávok a Magyarország, Románia, Bulgária és Albánia csatlós államok haderejére és mozgósítási potenciáljára vonatkozó számításait bemutatták [tabled]. Ezeket a számításokat nagy részletességgel az Ideiglenes Hírszerző Albizottságok [Ad Hoc Intelligence Subcommittees] végezték el, ennek létrehozásáról megegyeztünk a jugoszlávokkal. Az albizottságok jelentését, amely a két fél véleményét tekintve általános egyezést mutat, a „B” jelű mellékletként csatoljuk.

A jugoszláv haderő jelenlegi állapota és mozgósítási tervei:

8. A jugoszláv képviselők haderejük mindhárom haderőnemére vonatkozóan rendkívül őszinte helyzetjelentést adtak.

- a, repülőgépek, hajók, főhadiszállások és egységek, beleértve a hadsereg és az alakulatok erőit [Army and Corps troops], amelyekkel békeidőben rendelkeznek és amennyit mozgósítani tudnak.
- b, csapataik szervezeti rendjét és felszereltségét (megadva a felszerelések származási helyét)
- c, a mozgósítási tervüket, a mozgósításhoz szükséges időt és a tartalékos csapatok hadrendbe állításához szükséges időt

9. A jugoszlávok ezt követően bemutatták hadseregük jelenlegi erejét: amely 28 hadosztályból, jelentős számú szabadcsapatból és egyéb egységekből áll. Mozdósítást követően had-

erejük erősítését tervezik, így 45 hadosztály, megnövelt létszámú szabadcsapat, illetve egyéb egységek állnának rendelkezésre. Légierjük – ezt ők is elismerték – jelenleg nem eléggé ütőképes, ezt fejleszteni fogják, hogy taktikai légierőként feltartóztassák [az ellenséget] és a harcmezőn támogassák a hadsereget. Összesen 430, többnyire elavult vadászgépük van, de már rendelkeznek olyan bővítési programtervezettel, amelynek keretében 1957-re 7 légi hadosztályt tudnának kiállítani összesen 1300 repülőgéppel, beleértve a mozgósítható tartalékosokat is. „C”, „D”, „E” jelű mellékletekként¹⁴⁵ csatoljuk a három jugoszláv haderőnem jelenlegi és mozgósítás utáni haderejét szemléltető táblázatokat.

10. A jugoszláv mozgósítási rendszer tulajdonképpen azt jelenti, hogy minden hadosztályt a határokhoz vezényelnek, az összes légi és vízi erőt azonnal harc készenlétségbe helyezik, megduplázzák az ország belső területein állomásozó gyalogos hadosztályok számát. Ami az ország belsejében állomásozó hadosztályokat illeti, 5–7 napot vesz igénybe a mozgósítás, további 10 napot a tartalékosok készenlétségbe állítása. Azt az elvet követik, hogy a meglévő hadosztályokat két részre osztják, a személyi állomány egyensúlya érdekében az újonnan létrehozott hadosztályokat készenlétségbe állítják és sorkatonákkal, valamint tisztekkel is biztosítják az utánpótlást. A jugoszlávok meg voltak győződve afelől, hogy a stratégiájuk hatékony, melynek hatékonyságát a jelentős számú hadgyakorlat is bizonyítja.

Haditerv:

11. Elég egyértelmű volt, hogy a jugoszlávok fő stratégiai célja az, hogy országukat a lehető legjobban védjék, és biztosítsák, hogy haderejük ne szakadjon két vagy még több részre. Ennek érdekében olyan stratégiai tervet dolgoztak ki, amelyben a könnyűgyalogság [light forces] már a határokon tartóztatná fel az ellenséges haderőt, eközben a jugoszláv főerőket három területre vonnák: északra, középre és délre; felkészítve őket egy esetleges ellenséges támadásra. Továbbá központi tartalékot is létrehoznának, amely a főparancsnok irányítása alatt állna. Az a szándékuk, hogy a rendelkezésre álló erők úgy egy-egy harmadát erre a három területre koncentrálják.

12. Egyértelművé vált, hogy nem fogadják el azt a stratégiai tervet, amely szerint a belső hegyeket [a határon állomásozó erőkkel] összehasonlítva gyengén felszerelt csapatok védenék. Ragaszkodtak hozzá, hogy stratégiájukkal képesek lennének feltartóztatni az ellenséget. Albániát tekintve egyetértettek abban, hogy háború esetén feltehetően ellenséges lenne, illetve abban is, hogy a jelenlegi hadrendben állókon felül további erők lesznek elérhetők. Az elsődleges feladat az [ellenség] feltartóztatása lesz. Abba viszont nem egyeztek bele, hogy részletezzék az azt követő stratégiai lépéseket. Tekintettel erre a makacsul tartott véleményükre és azért, hogy a tárgyalások továbbra is a segítő szándék jegyében folyjanak, megegyeztünk, hogy az elfogadásra kerülő stratégiai tervezetnél figyelni fogunk álláspontjukra. Ez magában foglalta az [Annex T.N.C.] 2/c bekezdésében taglalt tervezetek módosítását, a Közép-Jugoszláviára és Albániára vonatkozó albekezdések megváltoztatásával. A tényleges, jugoszlávokkal egyeztetett formula a jegyzőkönyv feljegyzéseinek 3/c bekezdésében található.

Jugoszláv védelmi tervek háború esetén:

13. A jugoszláv védelmi tervekhez kapcsolódó tárgyalások előtt a háromhatalmi küldöttek releváns [pertinent] információt adtak a jugoszláv képviselőknek az Ausztriában állomásozó

¹⁴⁵ A három melléklet a jugoszláv haderő (a flottával és a légierővel együtt; „C” melléklet), valamint külön a flottára („D” melléklet) és a légierő („E” melléklet) erejére vonatkozó becsléseket tartalmazza. E szerint Jugoszlávia békeidőben 400 ezer fős haderővel rendelkezett, amelyet háború esetén 1,3 millió főre tudott volna felduzzasztani.

egységeikről. Ezek az erők mindössze arra képesek, hogy az Alpokban egészen az olasz határig harcolva visszahúzódjanak. Egyértelmű volt, hogy a jugoszlávok azt remélték, a szövetségesek Ausztriában sokkal keletebbre meg tudják tartani állásaikat, egészen a Maribortól északra meghúzott vonalig.

14. A jugoszlávok a stratégiájuk végrehajtására vonatkozó terveiket is bemutatták. Ugyancsak bemutatták a különböző védelmi vonalakat, amelyeket [csapatokkal] töltenének fel és azt, hogy háborúban hogyan oszlanának el a csapataik. Azt tervezték, hogy erős tartalékos egységet állomásoztatnak majd Ljubljana térségében, amelyet a nyugatról, Zágráb felé érkező ellenséges támadás esetén ellentámadásként vetnének be, de ezt a tervet már nem tartják kivitelezhetőnek a szövetségesek gyenge ausztriai pozíciója miatt, mert így már az osztrák határt kellene megvédeniük. Valójában ezt a helyzetet emelték ki további okként a központi egységek újrafelfegyverzésére, vagyis hogy azok képesek legyenek ellentámadást indítani. Ezt a feladatot eredetileg a ljubljana-i tartalékos egységnek kellett volna megoldania. A jugoszláv tervek kivonatát „F” jelű mellékletként¹⁴⁶ csatoltuk.

A jugoszlávok által kért támogatás:

15. Mielőtt megvitattuk volna a Jugoszláviának nyújtandó hatékony támogatás mértékét, tervezési céllal tájékoztattuk a jugoszláv küldötteket arról, hogy a három kormány mind operációs (főként légi és vízi), mind logisztikai támogatást is biztosít abban az esetben, ha a Szovjetunió vagy a csatlós államok támadólag lépnek fel. Ezt [a jugoszlávok] megnyugvással fogadták.

16. A műveleti támogatást illetően a jugoszlávok elég világossá tették, hogy a háború kitörését követően, amilyen gyorsan csak lehet, a szövetségesek légierijének támogatásáról biztosítékot fognak kérni, az általuk igényelt szállítmányok szükséges védelmével és kíséretével együtt, amire igényt tartanak. A logisztikai támogatásra vonatkozóan részletes előterjesztéssel hozakodtak elő:

a, a hadsereg békeidőben történő modernizálásához szükséges felszerelések

b, logisztikai szükségletek, megadva az anyagok mennyiségét és típusát, melyek háború esetén csapataik támogatásához szükségesek.

17. A jugoszlávok felszerelésbeli igényei ijesztőnek [formidable] tűnnek, ezeket a „G”, „H”, „J” mellékletekben¹⁴⁷ közöljük. Ezt nyilvánvalóan alaposan át kell tanulmányoznunk, mielőtt további megbeszélésre kerülne sor Jugoszláviával.

18. A jugoszláv háborús logisztikai igények („K” mellékletben összegezve) nem tűnnek teljesíthetetlennek, de a jugoszláv adatok alapján felvetődik, hogy a meglévő kommunikációs vonalak megfelelők-e. Meg kell jegyeznünk, hogy a megállapított mennyiségű áru nem tartalmazza a civil lakosság és az ipar szükségleteit.

Jövőbeni lépések:

19. A háromhatalmi képviselők hangsúlyozták a jugoszlávok felé, hogy hadműveleteik hatékony összehangolása a szomszédos szövetséges erőkkel csak az illetékes NATO-parancsnokokkal történő előzetes egyeztetés után lehetséges. Bár a jugoszláv küldöttek elvben egyet-

¹⁴⁶ Az „F” melléklet a jugoszláv védelmi terveket foglalja össze három védelmi vonal alapján. A melléklet külön foglalkozik az észak-nyugati területek védelmével.

¹⁴⁷ A vonatkozó mellékletek azokról a tételekről szóló listákat tartalmazza, amelyeket a jugoszláv vezetés békeidőre vonatkozóan szeretett volna megkapni a három nyugati hatalmtól. Érdekességgént jegyezzük meg, hogy a „G” melléklet összesen 23 tételt sorolt fel, közte összesen 42 526 teherautót és további 2569 traktort.

értettek avval, hogy az előbb említett egyeztetések szükségesek, de sem ők, sem a háromhatalmi küldöttek nem rendelkeztek arra vonatkozó felhatalmazással, hogy ebben az ügyben a javaslatlételnél továbblépjenek. Teljesen egyértelmű volt, hogy a jugoszlávok egyáltalán nem bíznak az olaszokban (olyannyira nem, hogy háború esetén, a kommunista behatolás veszélyére való tekintettel, kételkedtek az olasz erők megbízhatóságában), és a trieszti kérdés függőben lévő rendezése miatt nem is tartották célravezetőnek, hogy konkrét tervezésbe bocsátkozzanak velük. Ebből az okból kifolyólag és azért, mert a jugoszlávok erőiket közvetlenül háromhatalmi forrásokból szeretnék felszerelni, a jugoszláv küldöttek ragaszkodtak hozzá, hogy előkészületeket kell tenni a Jugoszlávia és a három hatalom közti további tárgyalásokra.

20. A jugoszlávok nem ellenezték a három hatalom azon felvetését, miszerint a görögöket és a törököket tájékoztatják arról, hogy a megbeszélés a napirenden szereplő témákkal foglalkozott. Ugyanakkor különösen ragaszkodtak hozzá, hogy hadseregükre (béke- és hadiállapotban), hadi készütségükre, haditerveikre és igényeikre vonatkozóan semmilyen bizalmas információt ne szolgáltatassanak ki az olaszoknak. A háromhatalmi képviselők biztosították a jugoszlávokat, hogy tiszteletben tartják ez irányú kérésüket.

Általánosságban:

21. A tárgyalások nagyon szívélyes légkörben, a jó szándéktól övezve zajlottak, a lényeges információkat [a felek] őszintén osztották meg egymással. A tárgyalások előrehaladásával egyértelművé vált, hogy a jugoszláv küldöttek alapvető célja az volt, hogy hadseregük modernizálására háromhatalmi logisztikai támogatást szerezzenek.

Emlékeztető a feljegyzésekhez [memorandum for record]:

22. A hivatalos tárgyalások befejezése után a jugoszláv küldöttekkel nehézség támadt a feljegyzésekkel kapcsolatos memorandum [memorandum for record] (lásd „L” függelék) részleteit tekintve, annak ellenére, hogy a piszkozatot a jugoszlávok is elfogadták és aláírták. Ezek a félreértések (a jugoszláv tolmács nem megfelelő angoltudásából fakadóan) két pontban ütköztek ki:

a. A jugoszláv hadsereg újbóli felszerelése: A jugoszlávok amellet érveltek, hogy a háromhatalmi képviselők elvben megegyeztek abban, hogy a jugoszláv hadsereg számára megállapított kívánságlista indokolt, és azt jóváhagyás céljából a háromhatalmi kormányok elé kell terjeszteni. Csak vonakodva hagytak fel álláspontjukkal, miután utaltunk a megbeszélésekről készült szóbeli feljegyzésekre.

b. A tárgyalások alapja: A jugoszláv küldöttek nem értettek egyet a jegyzőkönyvi memorandum [memorandum for record] azon megjegyzésével, amely szerint a tárgyalások nem kötelezik a kormányokat. Elismerték, hogy valójában ez a tényleges helyzet, de úgy gondolták, hogy az erre való utalás a jegyzőkönyvben [memorandum for record] aláásná a négy delegáció tekintélyét. Hosszas vita után a háromhatalmi képviselők beleegyeztek abba, hogy a jegyzőkönyvet [memorandum for record] jelenlegi formájában írják alá, azzal a meggyőződéssel, hogy a benne foglalt hivatkozás a jegyzőkönyv szó szerinti értelmezésére megakadályozza a későbbi félreértéseket. (Lásd különösen az „M” mellékletet, az első nap jegyzőkönyvének 3. oldalát)¹⁴⁸.

¹⁴⁸ A vonatkozó oldalon Lemnitzer amerikai tábornok egyértelművé teszi, hogy a három nyugati delegáció tagjai nem kaptak végső kötelezettségek vállalására vonatkozó felhatalmazást. A megbeszélések céljának a napirenden szereplő ügyek teljes körű áttekintését és a közös nevező megtalálását tekintik.

23. A további haditervezések alapjául szolgáló alapelvet illetően a következő pontokban sikerült megegyeznünk:

- a, Jugoszlávia Európa védelmében betöltött kiemelkedő stratégiai jelentősége az Alpoktól az Égei-tengerig terjedő térségben.
- b, A Jugoszláviával szemben álló szovjet–csatlós katonai fenyegetés jellege és hozzávetőleges nagysága.
- c, Jugoszlávia védelmére vonatkozó hadászati elgondolás (lásd az „L” melléklet 30. bekezdését)¹⁴⁹.
- d, Egy minél korábbi időpontban sorra kerülő, a három hatalmat képviselő logisztikai szakértők és Jugoszlávia közti újabb találkozás, azért, hogy megvitassák a jugoszláv delegáció által adott követelmények programját abból a célból, hogy előkészítsenek egy, a segítségnyújtásról szóló programot, így készítve megfontolásra és cselekvésre az illető kormányokat.
- e, A védelmi tervek összehangolása érdekében szükséges, hogy a jugoszláv képviselők és az illetékes NATO-parancsnokok kapcsolatba lépjenek egymással. Ugyancsak megegyezés született abban, hogy – amennyiben szükséges – a hadművelleti és logisztikai kérdésekkel kapcsolatos együttműködésről további háromhatalmi–jugoszláv megbeszéléseket folytatnak.

Javaslatok:

24. A háromhatalmi követek javaslatai a következők:

- a, A jugoszlávok által előterjesztett követelmények programját („G”, „H” és „J” mellékletek) azonnal tanulmányozni kell, hogy megállapítsuk azt a mértéket, amely még lehetséges és amelyet szívesen fogadnánk.
- b, Az elemzés befejezésénél, a-nál; [mind] a három hatalmat képviselő logisztikai szakértők és [mind] a jugoszlávok számára előkészületeket kell tenni a közös találkozóra, ahol a jugoszláv haderő újra felszereléséről szilárd programot [firm program] vitatnának meg.
- c, Az érintett NATO-parancsnokok részére előkészületeket kell tenni, amelyek segítségével vezetni tudják a Jugoszlávokkal folytatott művelleti tárgyalásokat.

(DEFE 11/290 TRIPARTITE-YUGOSLAV MILITARY CONFERENCE, 24-28 AUGUST 1953.)

¹⁴⁹ A melléklet nem tartalmaz 30 pontot, feltehetően a jegyzőkönyvben elírást történt és az „L” melléklet 3. pontjáról lehet szó. A vonatkozó pontban a nyugati hatalmak többek között kifejtik, nem hiszik, hogy Jugoszlávia megtámadása mindössze lokális háborút eredményezne, továbbá utalást tesznek a stratégiai koncepciók megvitatására, különösen az északnyugati és a középső területek, Délkelet-Jugoszlávia és Albánia vonatkozásában.

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények [Nyemcsok Attila]
2. A tilsiti béke (1807. júl. 7.) [Szász Erzsébet]
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.) [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása) [Gulyás László] (utánnnyomás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények [Szántó Richárd]
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz-szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940) [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződések megszületésének dokumentumai (1939. szeptember) [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok gestájából [Kiss Andrea]
11. Az 1943. decemberi Beneš–Sztálin–Molotov-megbeszélések dokumentumai [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.) [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról napra erősödő hanyatlásról (1599) [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően [Wölfinger Ildikó]
16. Volgái német dokumentumok (1918–1941) [Opauszki István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa [Ferwagner P. Ákos – Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg [Varga Vanda Éva] (utánnnyomás: 34. sz.)

1995

19. A constantinusi adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.) [Piti Ferenc]
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941 [Csósz László]

22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurter dokumentumok) [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása) [Gulyás László] (az 5. sz. utánnyomása)
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés [Krámli Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül) [Bolega Erika]

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája [Homonnai Sarolta – Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásaiból (1787–1788) [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953) [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937) [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában [Rimaszombati Károly]
32. Gildas: Britannia romlásáról [Novák Veronika]

1998

33. Az 1904-es szerb–bolgár szerződések [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg [Jóhart Júlia – Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnyomása + színes melléklet)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról (1870. febr. 28.) [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében [Bagi Zoltán Péter – Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain, 1919. szept. 10.) [Éveli Péter – Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketerv, 1464) [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746) [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936) [Szélinger Balázs]
45. A szudétanémet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943) [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844) [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848) [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis. Szt. Brendan apát tengeri utazása [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés [Balogh Ádám]
55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt [Simon Ágnes – Simon Eszter]
56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya [Tandori Mária]
57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben [Tóth-Szenesi Attila – Szajcsán Éva]
58. Állam – Szent Unió – Skizma [Kovács Kálmán Árpád]

2003

59. Három középkori germán törvénykönyv [Huszár Edit]
60. Az első világháború és a spanyol semlegesség [Pallagi Mária]
61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés [Gulyás László – Halamos Tamás]
62. Johann Martin Honigberger: Napkeleti gyümölcsök [Buczkó Zsuzsanna]

2004

63. Zsebkalausz Németországhoz [Kovács Melinda – Szilárd Balázs]

64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozása (1948. febr. 10.) [Vukman Péter]
65. Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború idején [Katona Eszter]

2005

66. A konstantinápolyi egyezmény (1800. ápr. 1.) és Ali pasa levélváltása a Jón-szigetek kormányzójával (1807–1808) [Szász Erzsébet]
67. Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásából [Horogszegi Zoltán – Rábai Krisztina]
68. Hydatius: Chronica (379–469) [Széll Gábor]
69. Magyar források a téli háborúhoz (1939. nov. 30. – 1940. márc. 12.) [Vámos Barbara]
70. A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948. február – 1949. november) [Vukman Péter]
71. Az 1945-ös szovjet atomkémkedés dokumentumok tükrében [Cora Zoltán]
72. A Hruscsov–Tito levélváltás (1954) [Ifj. Prohászka Géza]

2006

73. Konrad Adenauer kancellár beszéde az első nyugatnémet kormány programjának vitájában (1949) [Mucsi András]
74. A késő Anjou-kori dalmát és magyar tengeri hajózás 1381-ből és 1382-ből származó oklevelek alapján [Juhász Ágnes]
75. Németország és Nagy-Britannia diplomáciai kapcsolatai 1892–1904 között (A Tilley-memorandum, 1905) [Rostás Róbert]
76. A Jézus Társaság feloszlata (1759–1773) [Babarczy Dóra]

2007

77. A Lex Irnitana (egy Flavius-kori municipium törvénye) [Illés Imre Áron]
78. A Bor-Kalán nemzetség birtokperének ítéletlevele 1332-ből [Papp Róbert]

2008

79. A Szent István csatahajó elsüllyedése (1918. jún. 10.) [Bánsági Andor]
80. Tunnunai Victor: Chronica (444–565) [Széll Gábor]
81. Spanyol dinasztikus alternatíva: a karlisták [Polácska Edina]

2009

82. Városi törvények a római köztársaság utolsó századából [Janzsó Miklós – Szabó Ádám Ágoston]

2010

83. Békeszerződés Anglia és a Holland Egyesült Tartományok között (Breda, 1667. július 31.) [Palotás Zsolt]

2011

84. Hivatalnokok, lázadók, szerzetesek (Késő római szöveggyűjtemény 1.)
[Bara Péter – Illés Imre Áron – Palotás György – Szabó Ádám Ágoston –
Varga Ferenc]
85. Városi közigazgatás a Digesta 50. könyvében [Illés Imre Áron]
86. Idősebb Plinius a mágiáról [Takács Anikó]

2012

87. Bukott püspökök, eretnekek, pogányok (Késő római szöveggyűjtemény 2.)
[Hajdú Attila – Horváth Beáta – Kósa Maja – Mihálykó Ágnes – Szabó
Ádám Ágoston]
88. Békeszerződés Anglia és a Holland Egyesült Tartományok között (West-
minster, 1674. február 19.) [Palotás Zsolt]
89. Dokumentumok a szaúdi–amerikai kapcsolatok történetéből. A dzahráni
konzulátus és légi bázis szerződése (1943–1949) [Gulyás K. László]
90. Források a spanyol expanzió japán periódusának (1587–1636) tanulmányo-
zásához [Túróczy Tamás]

2014

91. Matthew Calbraith Perry 1853–1854-es expedíciója Japánba [Nagy Dávid]

X 200950